

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ

Τὸ παρὸν ἄρθρον γράφεται ἐξ ἀφορμῆς κυρίως τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ Λευκαδίτικα. Ἑτυμολογικὸν καὶ ἐρμηνευτικὸν λεξιλόγιον τῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων τῆς νήσου Λευκάδος» (Ἰωάννινα 1970) βιβλίου τοῦ εἰσαγγελέως ἐφετῶν κ. Χριστοφ. Γ. Λάζαρη, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ συμβάλῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν ὀρθὴν ἐτυμολόγησιν ἐνίων λέξεων.

Εἰς τὴν ἐκ διακοσίων καὶ πλέον σελίδων ἐργασίαν του — περατωθεῖσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1961, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς — ὁ σ. ἔχει ἐπιχειρήσει νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ ἐτυμολογήσῃ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Λευκάδος, ὅπου ὁμιλεῖται ἐν ἐκ τῶν ἐπτανησιακῶν ιδιωμάτων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ συλλογὴ τοιοῦτου ὕλικου γίνεται πολλάκις ἀπὸ πρόσωπα μὴ ἔχοντα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν γλωσσολογίαν. Ἄν ἡ ἐρασιτεχνικὴ αὐτὴ ἐρευνα τῆς γλώσσης παρουσιάζῃ, ὡς εἶναι φυσικόν, ἐλλείψεις καὶ σφάλματα, πρέπει ἐν τούτοις ν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐργασίαι αὐτοῦ τοῦ εἶδους παρέχουν σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς εἰδικούς, ἐφόσον μάλιστα τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας βραδύνει νὰ ὁλοκληρωθῇ, ὑπάρχει δὲ φόβος μέρος τοῦ ἰδιωματικοῦ λεξιλογίου τῆς χώρας μας ν' ἀπολεσθῇ μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, πρὶν καταγραφῇ κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Ἡ παροῦσα συλλογὴ ἀποτελεῖ, ἐπομένως, εὐπρόσδεκτον προσφορὰν εἰς τὴν λεξιλογικὴν ἐρευναν τῶν νεοελληνικῶν ιδιωμάτων καὶ εἰδικώτερον τῶν ἐπτανησιακῶν.

Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν λεξιλόγιον περιλαμβάνει κατὰ τὸν σ. ὄχι μόνον λέξεις χρησιμοποιουμένας ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν νῆσον ἀλλὰ καὶ πεπαλαιωμένας, ἀπαντώντας εἰς διάφορα ἔγγραφα (λέξεις ἀρχειακάς, ὅπως τὰς ἀποκαλεῖ ὁ ἴδιος). Μεταξὺ τῶν ἀναγραφομένων λέξεων ὑπάρχουν ὠρισμένοι ἐν χρήσει καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς ἢ εἰς τὴν κοινὴν (π.χ. ἀγναντεύω), διότι ὁ σ. δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἐρευνήσῃ δι' ἐκάστην λέξιν ἐὰν χρησιμοποιεῖται καὶ ἀλλαχοῦ. Νομίζω μάλιστα ὅτι θὰ ἦτο καλύτερον νὰ περιλαμβάνουν τὰ ἐκτενῆ λεξιλόγια τῶν ιδιωμάτων καὶ λέξεις πανελληνίως γνωστάς, ὅπως ἔπραξεν μέχρις ἐνὸς σημείου ὁ κ. Λάζαρης, ὥστε νὰ παρέχεται πλήρης ὅσον

τὸ δυνατόν ἢ εἰκὼν τοῦ λεξιλογικοῦ θησαυροῦ ἐκάστης περιοχῆς. Ἴσως εἰς φόβον τοῦ σ. νὰ μὴ ὑπερφορτώσῃ τὸ λεξιλόγιόν του μέ λέξεις ἀπαντώσας πιθανῶς καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς ὀφείλεται τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀναφέρει ὠρισμένας χαρακτηριστικὰς λέξεις καὶ σημασίας λέξεων τοῦ λευκαδικοῦ ιδιώματος, ὅπως λ.χ. *σέχλα* 'ἀηδία' εὐρῶς' καὶ *σεχλιάζω* 'εὐρωτιῶ' ¹.

Ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά μου, καταγομένη ἐκ Κεφαλληνίας, μεταχειρίζεται τὰς λέξεις *σίχλα*, *σιχλιάζω*, ἐνόμιζον μέχρι πρό τιнос ὅτι ἦσαν πανελληνίου χρήσεως, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές. Τελευταίως ἐπληροφορήθην ὅτι αὗται εἶναι καὶ λευκαδικαί. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἰω. Ν. Σταματέλος (Σύλλογος τῶν κυριωτέρων ιδιωματολισμῶν τῆς Λευκαδικῆς διαλέκτου, Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλολογικὸς Σύλλογος Η', 1874, σσ. 364 - 428) ἀναφέρει τὸ *σέχλα* 'δυσωδία, ἀηδία' (σ. 379), ἐνῶ ὁ Δ. Η. Οἰκονομίδης (Lautlehre des Pontischen, σ. 48, σημ. 2) συνδέει τὴν λέξιν πρὸς τὰ ποντιακά *σάχλα* 'βλέννα', *σάφλα* 'σίελος' (κατὰ τὸν Ἀνθ. Α. Παπαδόπουλον, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, τὸ *σάφλα* / *σάφλα* ² σημαίνει καὶ 'πρᾶγμα ἀηδές'), τὰ ὅποια συνάπτει ἀπιθάνως — πλὴν, ἐννοεῖται, τῆς ἐννοίας — πρὸς τὸ λατινικὸν *salina* (πρβλ. τὸ ὅ α ὕ τ ο ὅ, Γραμματικὴ τῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου, σσ. 92 [ἀρ. 12], 94, 107 καὶ Παπαδόπουλον, αὐτόθι).

Νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐδῶ ἡ ἐτυμολόγησις τῶν λέξεων τούτων. Φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ συνδεθοῦν πρὸς τὸ κοινὸν *σάχλα* ἐκ τοῦ *σαχλός*, ὅπερ κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκιν ἐκ τοῦ *σαφλός* < *σαθλός* («κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου μεσαιων. *σαλός*» ³) < *σαθρός* (Ἀθηνᾶ, 24, 1912, σ. 5· πρβλ. τὸ Ἑτυμολ. λεξ. τοῦ Ν. Ἀνδριώτη, β' ἔκδ., ὅπου ὁμως ἀναφέρεται ὅχι πολὺ ἀκριβῶς ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ Χατζιδάκι: «μεσν. *σαχλός* < μεταγεν. *σαχνός* < ἀρχ. *σαθρός*» ⁴ [ἐν τῇ α' ἔκδ. ὀρθῶς δὲν ὑπάρχει ἡ παραπομπὴ εἰς Χατζιδάκιν]). Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος (ἐνθ' ἄνωτ.) παρέχει τὰς λέξεις *σάχνα* («Ἀπὸ τὸ μεταγ. ἐπίθ. *σαχνός* =

1. Τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀναφέρει, μεταξὺ ἄλλων, τὸ *ἀβγῶνω* 'ἀρτύω φαγητὸν μέ ἀβγολέμονο· πληροῦμαι ὧν' (διάολος ἀβγῶμένος = μέ ὅλα του τὰ παιδιὰ) καὶ τὸ *ἀθάνατα* 'ἐξαιρέτως· καλῶς' ὡς χρησιμοποιούμενα καὶ ἐν Λευκάδι, ἐνῶ τὸ *γελαδοβορός* (ἐξ ἁμαρτυρ. *ἀγελαδοβορός*) ἀπαντᾷ κυρίως ἐν Λευκάδι καὶ τὸ *ἀγρούζα* 'δράκαινα (ἰχθ.)' μόνον ἐν Λευκάδι. Ἀλλας λέξεις λευκαδικὰς παρέχουν τὰ κατωτέρω μνημονευόμενα γλωσσάρια τοῦ Ἰω. Ν. Σταματέλου (π.χ. *σκαρίζω* 'ἀρχίζω νὰ ὠριμάζω') καὶ τοῦ Γ. Χ. Μαραγγοῦ (π.χ. *παρασυνορίζω* 'παραβαίνω τὰ ὅρια ἀγροῦ').

2. Καὶ τὸ *σάχλα* ἔχει τύπον *σάχλα*. Τὸ δὲ σ ἢ δ προφέρεται ὡς τὸ γαλλικὸν *ch*, ἐνῶ τὸ *g* ὡς *e* ἀνοικτὸν (γαλλ. *e*, γερμ. *ä*).

3. Ἀκριβέστερον ἢ λέξις ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ἑσυχίῳ, εἶναι δέ, διαλεκτικῶς, καὶ σήμερον ἐν χρήσει. Περί τῆς ἐτυμολογίας τῆς βλ. κατωτέρω.

4. Τὴν αὐτὴν ἐτυμολογίαν παρέχει καὶ τὸ Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς τοῦ Ἰω. Σταματάκου.

ἀσθενής, χαῦνος. Δυσωδία ἐκ σήψεως ἢ ἀποσυνθέσεως»), *σαχνάζω* («Ἀπὸ τὸ οὖσ. *σάχνα*. Μουχλιάζω... Μετχ. 1) Μουχλιασμένος... 2) Ἀδέξιος. 3) Ὁκνηρός, νωθρός») κ.ἄ. Ὁ Δ. Γ ε ω ρ γ α κ ᾱ ς (Glotta 36, 1958, σ. 181) τὴν μὲν παραγωγὴν τοῦ Χατζιδάκι θεωρεῖ μὴ πειστικήν, τὴν δὲ τοῦ Ἀνδριώτη μὴ ὀρθήν, διότι τὸ *σαθρός* καὶ τὸ *σαχνός* (πρβλ. μεταγεν. *σώχω* 'συνθλίβω, τρίβω') εἶναι διάφοροι ἐτυμολογικῶς λέξεις. Οὗτος δέχεται μόνον τὸ *σαχλός*¹ ἐκ τοῦ *σαχνός* (βλ. καὶ Κοραῖ, Ἀτακτα, I, σσ. 217, 267).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ *σέχλα*/*σίχλα* πιστεύω ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ *σάχλα* <*σάχνα* (διὰ τὸ *χν*>*χλ* πρβλ. τὸ τσακων. *ἀράχλα*<*ἀράχνη* [Ἀθ. Κωστάκης, Σύντομη γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, σ. 52] καὶ τὸ κοινὸν *ἄραχλος*<*ἄραχνος* [βλ. Ἀνδριώτην, ἐνθ' ἄνωτ.]. Πῶς ὅμως ἐγένεν ἡ τροπὴ τοῦ *α* εἰς *ε*/ι; Γενικῶς θεωρεῖται (Χατζιδάκις, Φιλήντας, Ψυχάρης κ.ἄ.) ὅτι τὸ *α* μεταβάλλεται εἰς *ε*, *ι* κλπ. διὰ λόγους ψυχολογικοὺς (παρετυμολογίαν κ.τ.ῶ.), μόνον δὲ εἰς *ε* διὰ λόγους καθαρῶς φωνητικούς, ἥτοι διὰ τὴν ἄμεσον γειτνίασιν ὑγρῶν ἢ ἐρρίνων συμφώνων εἴτε, ὡς προσθῆται ὁ Ἀγ. Τ σ ο π α ν ᾱ κ η ς (Essai sur le [γρ. la] phonétique des parlers de Rhodes, σ 9, § 7 C₃), χειλικῶν²: π.χ. *παράσταθμον*>*παράσταφνο*>*παράστεφνο*³. Πάντως εἰς τὸ *σέχλα*/*σίχλα* τὸ φωνῆεν τῆς πρώτης συλλαβῆς

1. Τὸ *σαχλός* δὲν σημαίνει μόνον 'ἀνοστος → ἀνόητος' ἀλλὰ (ἐπὶ πραγμάτων) καὶ 'πλαδαρός, μαλακός, γλοιώδης' (Σ τ α μ α τ ᾱ κ ο ς, αὐτόθι). Κυρίως ὅμως ἡ σημασία 'ἀσθενής, ἀδύνατος' (ὁ Ψυχάρης, Μεγάλῃ ρωμαϊκῇ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ, 2, γράφει: «... τὸ τρεμοχτύπημα [τοῦ ἄκρου τῆς γλώσσης] νὰ εἶναι πιὸ σαχλὸ» [σ. 69, § 164. β], «... βρίσκεται [τὸ ἄ. τ. γλ.] πιὸ σαχλὸ στὸ ἄτρεμο» [σ. 72, § 170. ε]) εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τοῦ μεταγεν. *σαχνός* (βλ. ἄνωτέρω).

2. Ὡς προϋπόθεσις διὰ φωνητικὴν μεταβολὴν θεωρεῖται τὸ ἄτονον τοῦ φωνήεντος (Γ. Χατζιδάκι, Einleitung..., σ. 333· πρβλ. Τ σ ο π α ν ᾱ κ η ς, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 3, § 2). Δὲν φαίνεται ὅμως ὁ περιορισμὸς αὐτὸς νὰ ἔχη πραγματικὴν ἰσχύν.

3. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ ὥς ἄνω ὑπὸ τῶν χειλικῶν ἀσκουμένη ἐπίδρασις εἰς τὴν ἄρθρωσιν τοῦ *α* ἐρμηνεύει, νομίζω, λέξεις ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Χ α τ ζ ι δ ᾱ κ ι (MNE, 2, 401) ἀναφερομένη ἱκαρικὴ *στὸν Τέφρον* — τῆς ὁποίας τὸ *ε* κακῶς βεβαίως ἐρμηνεύει ὁ Μ. Φιλήντας (Γλωσσογνώσις καὶ γλωσσογραφία ἐλληνική, 3, σ. 144) κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *τέφρα*, «ἐπειδὴ ὁ τάφος περιέχει τὴν τέφρα τοῦ νεκροῦ», διότι ἀμφιβολὸν εἶναι ἂν ἡ λέξις *τέφρα* εἶναι δημοτικὴ καὶ κυρίως ἂν ἐν Ἰκαρίᾳ συνηθίζεται ἡ καῦσις τῶν νεκρῶν! — ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Ψ υ χ ᾱ ρ η (ἐνθ' ἄνωτ., 2, σ. 347, § 461) παρεχομένη καππαδοκικὴ *ἰμέτι* = *ἰμάτιον*. Τὸ *ε* τῶν δύο τούτων λέξεων, ὡς καὶ ἄλλων, ἡρμήνευσε πρὸ πολλοῦ ὁ Κ. D i e t e r i c h (Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache..., σ. 30. I. παρατήρ.) ὡς προσερχόμενον πιθανῶς ἐκ τουρκικῆς ἐπιδράσεως (κατ' ἀρχὰς δέχεται περιέργως ὅτι τὸ *ε* τῶν ἄνωτέρω λέξεων δύναται νὰ παραλληλισθῇ μὲ τὸ *ε* μεταγενεστέρων ἐξ Αἰγύπτου τύπων, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει εἰς κοπτικὴν ἐπίδρασιν), δηλαδὴ ἐκ μεταβολῆς τοῦ τονουμένου *α* εἰς *ε*. Ἐξ ὧων ὅμως γνωρίζω, ἐν τῇ τουρκικῇ τὸ *ι* χρειάζεται *ε* (τονιζόμενον ἢ μὴ) πλησίον του, ἐνθ' ὁ *ο* χρειάζεται τονιζόμενον ἢ ἄτονον *α* καὶ ὄχι *ε*, κατὰ τοὺς ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ ἰσχύοντας κανόνας τῆς «φωνηεντικῆς ἁρμονίας». Ἐπομένως, τὸ μὲν καππαδ. *ἰμέτι* δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐσχηματίσθῃ κατὰ τοὺς τουρκικοὺς φωνη-

μέ ουδεμίαν ἐκ τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν συμφώνων γειτνιάζει ἀμέσως. Ἐν τούτοις τὸ ε/ι τῆς λέξεως ταύτης δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ τρόπον ἱκανοποιητικόν. Ἐχῶ παρατηρήσει ὅτι τὸ σ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν του γνωρισμάτων, προφέρεται, ἀντιθέτως πρὸς τὸ γαλλικὸν s, μὲ χεῖλη ὄχι τεταμένα πρὸς τὰ ἔσω. Τοιαύτη ὁμως ἄρθρωσις τοῦ σ εἶναι ἀσφαλῶς εὐκολωτέρα ὅταν ὁ φθόγγος γειτνιάζῃ μὲ φωνήεντα ἡμίκλειστα ἢ κλειστά. Ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι λόγῳ τοῦ προηγουμένου σ τὸ α τοῦ *σάχλα* ἐτράπη (ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Λευκάδι) εἰς ε ἢ εἰς ι. Προφανῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν τὰ εἰς περιοχὰς τοῦ Πόντου ἀπαντῶντα *ῥάχλα* < *ῥάχλα*, *σῥάφλα* < *ῥάφλα* (βλ. ἄνωτέρω). Ἐνδιαφέροντα εἶναι ὅσα ἔγραψεν ὁ γνωστὸς Γάλλος φωνητικὸς M. Grammont περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν συριστικῶν εἰς τὰ γειτονικὰ φωνήεντα (*Traité de phonétique*⁸, 1965, σ. 215). Ἡ ἐρμηνεία του διαφέρει, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης, ἀπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐδῶ, ἀλλ' ὁ Grammont ἐξήτασε τὸ φαινόμενον γενικῶς καὶ ὄχι ἐν τῇ (νέᾳ) ἐλληνικῇ : «... les sifflantes s'assimilent en a en e ou en i... C'est que les sifflantes... font monter la partie antérieure du dos de la langue vers les points d'articulation de l'e et de l'i». Ἀναλόγως ἐρμηνεύει οὗτος καὶ τὴν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐμφάνισιν ι ἀντὶ ἄλλου φωνήεντος πρὸ τῶν *στι-*, *σθι* (ἴσθι τοῦ *εἰμί*), *σμε-*. Ἐπομένως, ὅπως καὶ ἂν ἐρμηνευθῇ ἡ μνημονευθεῖσα τροπὴ τοῦ α παρὰ τὸ σ, τὸ ὑποστηριζόμενον (βλ. π.χ. Τ σ ο πα ν ἄ κ η ν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 9, § 7 D) ὅτι τὸ α δὲν δύναται νὰ γίνῃ φυσιολογικῶς ι δὲν εὐσταθεῖ, τοῦλάχιστον ὅταν παρ' αὐτὸ ὑπάρχῃ σ. Οὕτω τὸ ε/ι τοῦ *σέχλα*/*σίχλα* ἐρμηνεύεται κάλλιστα διὰ φυσιολογικῆς τροπῆς τοῦ ἐν τῷ κοινῷ *σάχλα* α.

Καὶ τώρα περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῶν λέξεων τῆς ὑπὸ κρίσιν συλλογῆς. Κατὰ τὸν σ. αὕτη «σ' τὲς περισσότερες περιπτώσεις δὲν παρεῖχε δυσκολίες» (σ. 7). Δυστυχῶς φοβοῦμαι ὅτι ἡ πραγματικότης εἶναι ὅλως διάφορος. Ἡ ἐτυμολογικὴ πλευρὰ τοῦ λεξιλογίου του εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ ἀσθενεστέρα, ἐνίοτε δὲ ὑστεροῦν καὶ ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ τεχνολόγησις τῶν λέξεων : γράφει π.χ. ἡ *ἀβάκα* καὶ ἐρμηνεύει μόνον ὡς ἐπίρρ. 'ἀπὸ κοινοῦ'. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ψέξω τὸν σ., ὀφείλω νὰ εἶπω ὅτι πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἐτυμολογίας του δὲν εἶναι ὀρθαὶ¹ καὶ μᾶς μεταφέρουν εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ *πανταλόνι*, π.χ., παρήγετο ἐκ τοῦ *πάντα λειώνει*, ὁ δὲ συμπατριώτης τοῦ κ. Λάζαρη

τικούς νόμους, τὸ *στὸν Τέφρον* ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται ἀσφαλῶς νὰ ἐρμηνευθῇ ὁμοίως, ὅπως οὔτε τὸ ὑπὸ τοῦ Dieterich καταγραφόμενον καππαδ. *γνέντα* = *ἀγνάντια* οὔτε βεβαίως τὰ ποντιακὰ *ῥάχλα* παρὰ τὸ *ῥάχλα*, *ῥάφλα* παρὰ τὸ *ῥάφλα*, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἤδη λόγος, διότι, ἐὰν ἐπέδρα ἡ τουρκικὴ φωνηεντικὴ ἁρμονία, ταῦτα θὰ ἐγίνοντο *γνάντα* κλπ.

1. Συχνάκις παραθέτει δύο ἢ πλείονας ἐτυμολογίας ἀσχέτους μεταξύ των. Τοῦτο εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ὠφέλιμον εἰς τὸν εἰδικὸν μελετητὴν, διότι δυνατόν νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὴν φαντασίαν τοῦ σ. καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὀρθόν.

Ἰω. Σταματέλος (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 378) ἐθεώρει τὸ ποτάζω 'ἀποκτῶ, ἔχω' ὡς ἀρχαιότατον δωρισμόν¹: προσάγω > ποτάζω², κατὰ τροπὴν τῆς προθέσεως πρὸς εἰς δωρ. ποτὶ καὶ τοῦ γ εἰς ζ, ὡς ἐν τῷ δωρ. ὀλίζαν < ὀλίγον!

Ἡ ἔτυμολογία³ εἶναι ἀσφαλῶς ὁ δυσκολώτερος κλάδος τῆς γλωσσολογίας, διάσημοι δὲ ἐπιστήμονες ἔχουν ψεχθῆ πολλάκις διὰ προχείρους καὶ τελείως ἐσφαλμένας ἔτυμολογίας. Δὲν χρειάζεται μόνον τόλμη καὶ φαντασία, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ σ., ἀλλὰ κυρίως, καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ εἰδικοῦ, ἀκριβῆς, ὅσον τὸ δυνατόν, γνῶσις τῶν φωνητικῶν νόμων τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν γλῶσσης (ἐν προκειμένῳ τῆς ἐλληνικῆς), οἱ ὅποιοι διαφέρουν διαχρονικῶς καὶ διαλεκτικῶς, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων γλωσσῶν μεθ' ὧν αὕτη ἦλθεν εἰς ἐπαφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἱκανότης πρὸς χρῆσιν λεξικῶν καὶ ἰδίως ἔτυμολογικῶν ὄλων, εἰ δυνατόν, τῶν γλωσσῶν αἱ ὁποῖαι ἐδάνεισαν εἰς τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν γλῶσσαν λέξεις, δυνατότης χρησιμοποίησεως διαφόρων ἄλλων πηγῶν, διεισδυτικότης εἰς τὰ ἄδυτα τῶν σημασιολογικῶν μεταβολῶν κλπ.⁴

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ, πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ λεξιλογίου τοῦ κ. Λάζαρη, νὰ ἀναφέρω μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἐσφαλμένων ἔτυμολογιῶν, διὰ νὰ δειχθῇ πόσον κινδυνεύομεν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων, εἰδικοὶ ἢ μή, νὰ ἀποτύχωμεν εἰς τὴν προσπάθειάν μας. Οὕτω ὁ Ἄγγλος ἀλβανολόγος Stuart E. Mann συνδέει τὸ ἀλβανικὸν ο, τὸ ὁποῖον παράγει ἐξ ἰνδοευρωπαϊκοῦ ā, πρὸς τὸ ταυτόσημον ἰδικόν μας ἦ (Language, 26, 1950, σ. 380). Ὅμοίως συνδέει (σ. 381) τὸ ἀλβ. dot 'οὐδό-λως' πρὸς τὸ ἀρχαῖον δῆτα. Ὁ Mann φαίνεται ἀγνοῶν ὅτι τὸ ἦ καὶ τὸ δῆτα δὲν δύνανται νὰ συνδεθοῦν μὲ τὰς ἀνωτέρω ἀλβανικὰς λέξεις, διότι τὸ η τῶν δύο τούτων λέξεων εἶναι πανελλήνιον (δηλαδή ὄχι ἰων. - ἄττ.) καὶ προέρχεται, ὡς γνωστόν, ἐξ ἰνδοευρωπαϊκοῦ ē⁵. Ἡ ἔτυμολογία τοῦ Ἄγγλου ἀλ-

1. Ἄλλος λόγιος ἐκ Λευκάδος, ὁ Γ. Χ. Μαραγγός (Γλωσσάριον, ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, σσ. 455 - 464) γράφει: «Ζάβαλλης (καβάλλης), ὁ ὄνος...» (σ. 457). Ἄλλη εἶναι ὅμως ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως: συνάπτεται πρὸς τὸ ζάβαλλης 'δυστυχής' < τουρκ. zavallı (βλ. Ἀνδριώτην).

2. Ὁ κ. Λάζαρης παράγει ἐπιτυχῶς ἐκ τοῦ ὑποτάσσω βλ. Ἀνδριώτην ἐν λ. ἀποτάζω.

3. Γενικῶς περὶ τῶν προβλημάτων καὶ τῶν μεθόδων τῆς ἔτυμολογίας βλ. τὸ πρόσφατον βιβλίον τοῦ Vittore Pisani, L'etimologia, Brescia 1967, καὶ τὸ περισσότερο πρακτικόν τοῦ Alan S. C. Ross, Etymology, ἐν Λονδίνῳ 1965.

4. Ὁ σ. εἰς τὴν ἐνδιαφέρουσαν εἰσαγωγὴν του προβαίνει εἰς διαφόρους ὀρθὰς παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔτυμολογίαν, εἰς τὴν πρᾶξιν ὅμως εἶναι πολλάκις ὑπὲρ τὸ δέον τολμηρός.

5. Ἡ ὑπὸ τοῦ Mann ἐπιχειρηθεῖσα σύνδεσις τῶν δύο ἀλβανικῶν λέξεων πρὸς ἀντιστοίχους ἐλληνικὰς εἶναι πάντως δυνατὴ, ἐὰν τὸ ἀλβανικὸν ο ἀναχθῇ εἰς ἰνδοευρωπαϊκὸν ē, διότι ὁ ἴδιος δέχεται διὰ τὸ ο τῆς ἀλβανικῆς διττὴν προέλευσιν. Κατὰ ταῦτα, αἱ ἀλβανικαὶ λέξεις θὰ ἔχουν συγγένειαν μὲ τὰς ἐλληνικὰς ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὸ φωνῆέν των θὰ ἀναχθῇ εἰς ἰνδοευρωπαϊκὸν ē.

βανολόγου ἐνθυμίζει κάπως τὴν προσπάθειαν τοῦ μακαρίτου ἐρασιτέχνου γλωσσολόγου Ἰακ. Θωμοπούλου, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ «Πελασγικά» του ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐτρουσκικάς, χιτιτικάς καὶ ἄλλας δυσερμηνεύτους ἐπιγραφὰς διὰ τῆς ἐπικουρίας κυρίως τῆς ἀλβανικῆς¹. Ὁ καθηγητὴς Ν. Ἀνδριώτης (Ἐτυμολ. λεξ., β' ἔκδ.) θεωρεῖ ἀβεβαίως σχεδὸν ἐτυμολογίας τὸ *μπούρδα*, ἀκολουθῶν γνώμην τοῦ καθηγητοῦ Ἀγ. Τσοπανάκη: «ἴσως ἰταλ. *bugia* (Ἀ. Τσοπαν. στὰ Ἑλληνικά 16, 336)». Περιέργως διέφυγε τὴν προσοχὴν καὶ τῶν δύο, μολονότι κατόχων τῆς γαλλικῆς, ὅτι τὴν λέξιν ἐδανείσθημεν ἐκ τῆς γαλλικῆς, ἥτις χρησιμοποιοεῖ τὴν λέξιν *bourde* 'ἀνοησία· σφάλμα' ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος (βλ. π.χ. τὸ νεώτατον λεξικὸν *Le Petit Robert*).

Πολλάκις διὰ τὴν ὀρθὴν ἐτυμολόγησιν τῶν λέξεων δὲν ἀρκεῖ ἡ γνώσις τῆς φωνητικῆς, ἡ φαντασία, ἡ τόλμη κλπ., ἀλλὰ χρειάζεται νὰ εὑρεθῇ ἡ χρονολογία καὶ τὸ περιβάλλον ἐμφανίσεως τῆς ἐξεταζομένης λέξεως. Τὸ σημεῖον τοῦτο, ἂν καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ τύχει τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους διαφόρων ἐρευνητῶν, ἡμετέρων καὶ ξένων, εἶναι ἐν τούτοις σημαντικώτατον². Πρὸ τινος ἠρωτήθην ἐὰν ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τοῦ γαλλικοῦ *se moquer de* καὶ τοῦ *καταμωκῶμαί τινας*. Ἡ ἀπάντησίς μου ἦτο ὅτι αἱ δύο λέξεις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικῶς συγγενεῖς, διότι λέξεις ὅμοιαι φωνητικῶς ἢ καὶ σημασιολογικῶς δύο ἢ πλειόνων γλωσσῶν καὶ μάλιστα συγγενῶν, ὥς ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ γαλλικὴ, δύνανται νὰ εἶναι ἄσχετοι ἐτυμολογικῶς³.

1. Βεβαίως ὁ Θωμόπουλος «ἀπέδειξε» διὰ τῆς φαντασίας μᾶλλον καὶ τῆς τόλμης ὅτι ἡ χιτιτικὴ εἶναι Ἰνδοευρωπαϊκὴ, ἐνῶ ὁ Χατζιδάκις, στηριζόμενος εἰς αὐστηρὰ ἐπιστημονικὰ κριτήρια δὲν ἐθεώρησεν ὀρθὴν τὴν προσπάθειαν αὐτὴν (Σύντομος ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, σ. 26, σημ. 1). Εἶναι ἀληθές ὅτι τελικῶς ἐδικαιώθη ἡ φαντασία τοῦ Θωμοπούλου, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀσφαλές παράδειγμα πρὸς μίμησιν ἀλλὰ τυχαῖον γεγονός.

2. Λίαν ὀρθῶς ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐτόνισε τὴν σπουδαιότητα τῆς χρονολογικῆς ἐμφανίσεως καὶ χρονικῆς σχέσεως τῶν γλωσσικῶν φαινομένων (βλ. π.χ. *Βόλος - Γόλος*, Ἀθηνᾶ, 43, 1931, σσ. 187 - 196, ὅπου ἀναπτύσσονται καὶ ἄλλαι ὑγιεῖς ἐτυμολογικαὶ ἀρχαί).

3. Οὕτω τὸ *bad* 'κακός' τῆς ἀγγλικῆς καὶ τῆς περσικῆς δὲν ταυτίζονται ἐτυμολογικῶς, διότι κατὰ τὸν Α. Meillet εἶναι διαφόρου ἀρχῆς εἰς ἑκατέραν. Ὁμοίως τὸ *μάτι* καὶ τὸ Ἰνδονησιακὸν *mata* (πρβλ. τὴν γνωστὴν κατάσκοπον *Matabari* = 'Μάτι τῆς Αὐγῆς', δηλ. 'Ἡλιος') οὐδεμίαν γενετικὴν συγγένειαν ἔχουν, διότι τὸ *μάτι* προέρχεται ἐκ πληρεστέρου *ὀμμάτιον* (< *ὄμμα* + *-ιον*). Τὸ ὑπὸ τοῦ Κ. Τσιούλκα (Συμβολαὶ εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων³, σ. μγ') συναπτόμενον πρὸς τὸ *ἀγορεύω* ταυτόσημον ρῆμα τῆς «μακεδονικῆς» *γόρραμ* προέρχεται εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκ τοῦ βουλγ. *gonoŕja*, τὸ ὁποῖον μετὰ τοῦ ρωσ. *gonorit'* (ἀπαρέμφ.) κ.ἄ. συνάπτεται πρὸς τὸ *γοάω*, -ῶ < **γοFάω* (βλ. τὸ γνωστὸν ἐτυμολ. λεξ. τοῦ Η. F r i s k, ἐν λ. *γοάω*). Ἀντιθέτως λέξεις φωνητικῶς διάφοροι εἶναι οὐχί σπανίως συγγενεῖς. Ποῖος μὴ εἰδικὸς γνώστης π.χ. τῆς πορτογαλικῆς φωνητικῆς δύναται νὰ φαντασθῇ ὅτι τὸ λατ. *plenus* καὶ τὸ πορτ. *cheio* εἶναι ἡ αὐτὴ λέξις (τὸ λατ. *pl-* μεταβάλλεται εἰς *ch-* εἰς γνησίως πορτογαλικὰς λέξεις!); Ἡ ποῖος δύναται

Ἐξ ἄλλου, προσέθεσα, τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ γαλλ. ρῆμα συναντᾶται, ὡς μοῦ ἐδηλώθη, τὸν 12ον αἰῶνα (πράγματι, κατὰ τὸ ἐτυμολογικὸν λεξικὸν τῶν A. Dauzat - J. Dubois - H. Mitterand τὸ ρῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον εἰς λαϊκὸν κείμενον τοῦ τέλους τοῦ 12ου αἰῶνος) δὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς προελεύσεως τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἐλληνικῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι πρόχειρος ἀναδρομὴ εἰς τὸ παλαιὸν γαλλοελληνικὸν λεξικὸν τῶν Σχινᾶ - Λεβαδέως ἐκλόνισε πρὸς στιγμὴν τὴν ἀμφιβολίαν μου, ἐσκέφθην ὅμως ὅτι μεσοῦντος τοῦ 19ου αἰῶνος πολλὰ ἐσφαλμένως παρήγοντο ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Πράγματι, τὰ σύγχρονα λεξικά τῆς γαλλικῆς δὲν συνδέουν τὸ *se moquer* μὲ τὸ *μωκῶμαι*, ἀλλὰ τὸ θεωροῦν ἀγνώστου ἐτύμου, ἴσως ὀνοματοποιίαν (Dauzat - Dubois - Mitterand), ἢ τὸ συνδέουν μὲ λέξεις ἄλλων ρωμανικῶν γλωσσῶν ἢ διαλέκτων τῆς γαλλικῆς (Bloch - Wartburg⁵). Ἡ ἐμφάνισις τῆς λέξεως εἰς τὴν γαλλικὴν τὸν 12ον αἰῶνα, ὅτε δὲν ὑπάρχουν ἰδιαίτεραι πνευματικαὶ ἐπαφαὶ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γάλλων, καὶ ἡ λαϊκὴ κατ' ἀρχὰς χρήσις τοῦ *se moquer* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εἰς τὸ ὑψηλὸν μᾶλλον ὕφος χρησιμοποίησιν τοῦ (κατα)μωκῶμαι (βλ. τὸ λεξικὸν Liddell - Scott - Jones, ἐνθα παραπομπαὶ εἰς διαφόρους μεταγενεστέρους συγγραφεῖς) καὶ μάλιστα κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, δὲν εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογικῆς συγγενείας τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς λέξεως¹. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὸ *se moquer de* ἦτο ἀρχικῶς *moquer* + «αἰτ.» (βλ. Littré), ὅπερ σημαίνει ὅτι ἀργότερον ἔγινε μέσον καὶ συνετάχθη πρὸς «γενικὴν», συμπεσόν οὕτω τυχαίως πρὸς τὸ ἐν γένει ὁμοίως συντασσόμενον *καταμωκῶμαι* (τὸ ἀπλοῦν μετὰ αἰτ., τὸ δὲ ἐνεργ. συναντᾶται ἐν γλωσσαρίῳ).

Θὰ ἤθελον ν' ἀναφέρω δύο εἰσέτι παραδείγματα σχετικὰ μὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς χρονολογίας διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὀρθοῦ ἐτύμου, ἐλπίζων ὅτι οἱ ἀναγνώσται θὰ μοῦ συγχωρήσουν καὶ αὐτὴν τὴν παρέκβασιν. Ὁ Ἄντωνιος Γιάβναρῆς ἐτάχθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος κατὰ τῆς ἐτυμολογήσεως τοῦ *καπετάνιος*, μέσῳ τῶν γνωστῶν λέξεων τῶν ρωμανικῶν κυρίως γλωσσῶν, ἐκ τοῦ λατ. *caput* (Byzantinische Zeitschrift, 10, 1901, σσ. 204 - 207), ὑπεστήριξε δὲ τὴν ἐκ τῶν βυζαντινῶν ὁ *κατεπάνω*, ὁ *κατεπάνος* / *καταπάνος* προέλευσιν τῶν ρωμανικῶν κλπ. λέξεων. Τὴν ἄποψιν τοῦ

νὰ ἀντιληφθῇ ἀμέσως ὅτι τὸ *κουτσός* (<*κουτσοπόδης*) δὲν εἶναι ἄλλο ἢ τὸ *κοφοπόδης* (ἐκ τοῦ ρήμ. *κόπτω* βλ. Ἀνδριώτην, ἐν λ. *κουτσός*) ;

1. Βλ. καὶ ὅσα λέγει περὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ γαλλ. ρήμ. ὁ E. Littré (*Dictionnaire de la langue française*, éd. intégrale, 5, 1965), μολονότι δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα συνδέσεώς του μὲ τὸ *μωκῶμαι* : «*cependant on ne voit pas comment un verbe grec serait entré, sans intermédiaire latin, dans le provençal et le français, et y serait entré sans pénétrer simultanément dans l'espagnol et l'italien*». Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ *μωκῶμαι* εἶναι καὶ τοῦτο ἀβεβαΐας ἐτυμολογίας (βλ. Frisk).

Γιάνναρη δέχονται ὁ Κ υ ρ. Χ α τ ζ η ι ω ά ν ν ο υ (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 75, λ. καπετάνιος) καὶ ὁ Ἀνδριώτης (πρβλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, 5, σ. 367, καὶ Μ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ί δ η κ.ά., Νεοελληνικὴ Γραμματική, σ. 98, § 216). Ἡ ὑπὸ τοῦ Γιάνναρη προταθεῖσα ἐτυμολογία τοῦ καπετάνιος εἶναι βεβαίως δυνατὴ ἀπὸ θεωρητικῆς πλευρᾶς. Ἐκ τοῦ κατεπάνω (<κατ' ἐπάνω) → κατεπάνος ἢ, δι' ἀφομοιώσεως, καταπάνος ἐδημιουργήθη, κατ' αὐτόν, τὸ μεσαιων. λατιν. cateranus/catapanus, ἐξ οὗ, κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ caput, γεν. capitis, τὰ capitanus, capitaneus, capitanius κ.ά., τὰ ὅποια ἐξειλήχθησαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εἰς τὰ ἐνετ. capitano, capetanio, capetan καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γνωστὰς λέξεις τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (Γιάνναρης, σ. 204). Τὰ ἐτυμολογικὰ ὁμῶς λεξικά τῆς ἰταλικῆς (C. Battisti - G. Alessio), τῆς γαλλικῆς (Dauzat - Dubois - Mitterand, Bloch - Wartburg⁵, Littré) καὶ τῆς ἀγγλικῆς Ernest Klein, A Comprehensive Etymol. Dict. of the English Language), εἰς τὰ ὅποια ἠδυνήθην ν' ἀνατρέξω, δὲν παράγουν τὸ ὑστερολατινικὸν capitaneus ἐκ τοῦ κατεπάνω ἀλλ' ἐκ τοῦ caput. Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ὁποίαν προέβην, διὰ νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ capitaneus, ἀπέδειξε, πιστεύω, ὅτι ὁ Γιάνναρης δὲν εἶχεν ἄδικον θεωρητικῶς ἀλλὰ πραγματικῶς¹. Ἡ λατινικὴ λέξις εἶναι παλαιότερα τοῦ βυζαντινοῦ κατεπάνω/κατεπάνος, διότι συναντᾶται τὸν 6ον αἰῶνα παρὰ Κασσιόδωρῳ καὶ ἀλλαχοῦ² ὡς ἐπίθετον μὲ τὴν σημασίαν 'πρῶτος' κεφαλαῖος' συνολικός', ἅπαξ δὲ ὡς οὐσιαστικὸν = «στρατηλάτης» (βλ. παραπομπὰς κυρίως ἐν A. Souter, A Glossary of Later Latin to 660 A.D., Oxford 1964), ἐνῶ τὸ βυζαντινὸν κατεπάνω καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον κατεπάνος/καταπάνος ἐμφανίζονται τὸν 10ον αἰῶνα (βλ. τὰ σχετικὰ χωρία παρὰ Γιάνναρη, σσ. 205 - 206· πρβλ. καὶ τὸ Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods τοῦ E. A. Sophocles). Πρέπει, ἐπομένως, νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι τὰ καπιτάνιος, καπετάνιος³ κλπ. ἀνάγονται τελικῶς εἰς τὸ

1. Δὲν εἶναι σπάνιον εὐφυῆς καὶ ἀρίστη θεωρητικῶς ἐτυμολογία νὰ ἐγκαταλείπεται μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἄλλης ἀπλουστερας καὶ περισσότερον «πεζῆς». Οὕτως ἐπέισθην τελευταίως ὅτι ἡ παλαιὰ ὠραία ἐτυμολόγησις, ὑπὸ τῶν δύο ἀντιπάλων Χατζιδάκι καὶ Φιλήντα, τοῦ Ἄρτα ἐκ τοῦ Ἀραχθος ὀφείλει ν' ἀντικατασταθῇ διὰ τῆς νέας τοῦ Γιά ν ν η Τ σ ο ὗ τ σ ι ν ο υ (Ἐτυμολογικὲς παρατηρήσεις στὸ τοπωνύμιον Ἄρτα, Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, ἐτ. ΙΖ', 1968, τευχ. 200, σσ. 520 - 527) ἐκ τοῦ λατ. ἐπιθ. artus 'στενός' (μεταφ). ἰσχυρός, δύσκολος ἢ (κατὰ τὸν Τσούτσινον) ἀπόρθητος'. Τοπωνύμια Arta ἀναφέρει οὗτος ἐν Ἀλβανίᾳ, Κροατίᾳ, Ἰταλίᾳ ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἰσπανικῆς νήσου Μαγιόρκας.

2. Ἦδη ὁ Littré μνημονεύει τὸ capitaneus τοῦ 6ου αἰῶνος, ἀλλ' ὁ Γιάνναρης δὲν ἀνέτρεξεν εἰς τὸν Γάλλον λεξικογράφον.

3. Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὸ ε τοῦ καπετάνιος προέρχεται «κατὰ συμφυρμόν ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ κατεπάνω καὶ τοῦ Ἰταλ. capitano» (Γ. Χατζιδάκις ἐν ΜΝΕ, 2, σ. 343), διότι ἐν τῇ ἐνετικῇ, ἐξ ἧς ἡ λέξις, ὑπάρχει capetanio παρὰ τὸ capitanio (βλ. τὴν

λατ. *caput*, ἐνῶ τὰ κατεπάνω, κατεπάνος/καταπάνος ἐδημιουργήθησαν προφανῶς πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὑστερολατ. *capitaneus*, εἶναι δηλαδή ἀπομίμησις (γαλλ. *calque*), ἡ ἐσχηματίσθησαν παρετυμολογικῶς (τὸ μὴ ἐλληνικὸν *capitaneus* ἔγινε, διὰ τὴν σημασίαν, κατεπάνος (←κατεπάνω<κατ' ἐπάνω), ἢ, δι' ἀφομοιώσεως, καταπάνος. Ἐν συνεχείᾳ μετήχθη εἰς τὴν ὑστέραν λατινικὴν ὑπὸ τὴν μορφήν *cateranus/cataranus* ἀλλὰ μὲ σημασίαν εἰδικὴν ('διοικητὴς τῆς Ἰταλίας'), ἐπέζησε δὲ μέχρι σήμερον εἰς ἰταλικὰς διαλέκτους τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας μὲ τὴν σημασίαν 'ἀγορανόμος· ἄτομον μεγαλόσωμον καὶ δυσκίνητον' (Gerhard Rohlfs, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*, Tübingen, 1964, λ. κατεπάνω). Ὁ Γιάνναρης (σ. 206) σφάλλεται προφανῶς θεωρῶν τὴν λέξιν ὡς χρησιμοποιουμένην ἐν τῇ ἐλληνικῇ τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἡ προέλευσις τοῦ *capitaneus* ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ὁποσδήποτε συχνῆς, ὡς ἀνέφερα, καὶ ἀσφαλῶς ἀρχικῆς χρησιμοποιήσεως τῆς λέξεως ὡς ἀπλοῦ προσδιοριστικοῦ ἐπιθέτου καὶ ὄχι ὡς οὐσιαστικοῦ δηλοῦντος ἀξίωμα ¹.

Ἐγένετο προηγουμένως μνεία τῆς λέξεως σαλός 'ἡλίθιος'. Αὕτη, μαρτυρουμένη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου (πρβλ. Σχόλια Ἀριστοφ. Νεφ. 397, ἔκδ. A. F. Didot, ἐν Παρισίοις 1855 : «βεκκεσέληνε. Ἦτοι ἀπόπληκτε καὶ σεληνόπληκτε καὶ σαλέ»), ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Προδρόμου, ἐν χρήσει δὲ καὶ σήμερον ², παράγεται ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ('Ἀτακτα, I, σ. 90) εἴτε ἐκ τοῦ σάλος (σαλός = ὁ τεταραγμένος τὸν νοῦν), ὅπερ δέχεται ὁ Ἀνδριώτης — δὲν παραπέμπει ὅμως εἰς Κοραῆν ἀλλ' εἰς Κ. Ἀμάντου, Γλωσσικὰ Μελετήματα, σ. 456 (ἀκριβέστερον σσ. 455 - 456, σημ. 3), ὅπου ἀπλῶς

ποικιλίαν τῶν ἐνετικῶν τύπων, ἐξ ὧν προῆλθον οἱ ἀντίστοιχοι ἐλληνικοὶ κ.ἀ., εἰς τὸ βιβλίον τῶν H. καὶ R. Kahane - A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant...*, σ. 144).

1. Ὁ ἴδιος ὁ Γιάνναρης ἀναγνωρίζει ὅτι ἐὰν τὸ *capitanus* — καὶ ἐδῶ ὅμως σφάλλεται, διότι ὁ ἀρχικὸς τύπος εἶναι τὸ *capitaneus*, ἐνῶ τὸ *capitanus* εἶναι κατὰ τινὰς αἰῶνας νεώτερον — ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπιθετικῶς, ὅπως πράγματι εἶδομεν ὅτι συμβαίνει μὲ τὸν τύπον *capitaneus*, θὰ ἦτο γνησίᾳ λατινικὴ λέξις : «... in that case (ἐὰν ἦτο λατινικὸν) it would be not exactly a substantive but rather an adjective denoting a person or a thing pertaining to *caput*, or a follower of a *caput*» (σ. 204). Οὕτω, *mutatis mutandis*, ὁ συλλογισμὸς τοῦ Γιάνναρη ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἰδικόν μου.

2. Ὁ Ἀνδριώτης τὴν θεωρεῖ προφανῶς κοινὴν διὰ τὰ τὴν περιλάβη εἰς τὸ λεξικόν του, ἐνῶ εἶναι διαλεκτικὴ (πρβλ. Liddell - Scott - Κωνσταντινίδην). Ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος ('Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου) ἐτυμολογεῖ, κακῶς πιστεῶ, τὸ σαλός «ἀφηρημένος, χαλός» ἐκ περσ. *salous*. Θεωρεῖ ὅτι τὸ σαλός προέρχεται ἐξ ἀμαρτ. *σαλώσης*, δημιουργήσας οὕτω τύπον διὰ τὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐκ τῆς περσ. ἐτυμολογίαν του. Ὁμοίως τὸ σαλοβράκης, θηλ. -κοῦ ἄτημέλητος εἰς τὴν περιβολὴν ἐρμηνεύεται ἀπλούστερον καὶ φυσικώτερον ἐκ τοῦ σαλός, ἐνῶ ὁ Παπαδόπουλος τὸ παρήγαγεν ἐκ τοῦ συνωνύμου *σαλαλός* < *σαλός* + *παλαλός*.

λέγεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐλληνικῆς καὶ ὄχι, ὥς δέχεται ὁ G. Meyer, σλαβικῆς λέξεως — εἴτε ἐκ τοῦ *σάλιο* < *σίαλος* (τῶν σαλῶν, λέγει, ρέουν τὰ σάλια, εἶναι δὲ καὶ φλύαροι : πρβλ. *σαλιάρης*, γαλλ. *bavard* 'φλύαρος' ἐκ τοῦ *bave* 'σίελος'). Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ ἐξ ἀμαρτυρήτου *σαλόω* - *σαλῶ*, τοῦ ὁποίου ὁ μέσος τύπος *σαλόομαι* συναντᾶται εἰς τὸ Μέγα Ἑτυμολογικὸν μὲ τὴν σημασίαν 'τρικλίζω', συνάπτεται δὲ πρὸς τὸ *σάλος* (βλ. H. Frisk, ἐν λ. *σάλος*), ἀλλὰ προφανῶς εἶναι παράγωγον τοῦ *σαλός* < *σάλος* (τὸ βάδισμα τῶν «σαλῶν» δὲν εἶναι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κανονικόν). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκ τοῦ *σάλιο* παραγωγὴν τῆς λέξεως πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ, κυρίως διὰ χρονολογικοὺς λόγους : τὸ *σαλός* μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 5ου περιπου αἰῶνος μ.Χ., ἐνῶ τὸ *σάλιο* (μὲ τὴν συνήθη ἐν τῇ νέᾳ ἐλληνικῇ πτώσιν τοῦ *ι* μετὰ τὸ *σ* : *σαγόνι*, *διακόσα*, *διακόσες* κλπ.), ἐξ οὗ θεωρητικῶς τὸ *σαλός*, πολὺ ἀργότερον.

Μετὰ τὰ γενικὰ ταῦτα περὶ τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐτυμολογήσεως καὶ περὶ τῆς πολλαπλῆς προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐρευνητοῦ, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ ἐπιτυχῶς εἰς πέρας τὴν ἀναλαμβανομένην προσπάθειαν, καιρὸς νὰ ἐξετασθῇ τὸ ἐνδιαφέρον λεξιλόγιον τοῦ κ. Λάζαρη. Ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναφερθοῦν ἐδῶ ὅλαι αἱ λέξεις αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον δὲν ἔχουν ὀρθῶς, θὰ περιορισθῶ εἰς διεξοδικήν, κατὰ τὸ δυνατόν, μελέτην τῶν πρώτων, ὑπὲρ τὰ εἴκοσι, λημμάτων, ἐλπίζων ὅτι οὕτω θὰ συμβάλω, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς τοῦ σ. νὰ διορθωθοῦν «τ' ἀναπόφευκτα σφάλματα ἐπὶ θριάμβῳ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας» (σ. 7).

«*Ἀβάκα* /ή/ = ἀπὸ κοινοῦ, συνεταιρικῶς (μεταξὺ συμπαικτῶν τυχερῶν παιγνίων)». Ἡ λέξις ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ χρησιμοποιεῖται καὶ ὥς οὐσιαστικόν : 'κατάθεσις ἀπὸ κοινοῦ, συνεταιρισμός· συμφωνία'. Ὁ σ. τὴν ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ *ἄβαξ* ἢ ἐκ τοῦ ἰταλ. *abaco*, ἐνῶ κατὰ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικόν¹ τῆς Ἀκαδημίας ἡ προέλευσίς της εἶναι ἄγνωστος. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι δὲν ἔχομεν τὴν δυνατότητα νὰ συνδέσωμεν σημασιολογικῶς τὸ *Ἀβάκα* μὲ τὸ *ἄβαξ* ἢ μὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον *abaco*. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει καὶ διαφορὰ τονισμοῦ καὶ γένους μεταξὺ τοῦ *ἄβαξ* (πάντως ὑποκοριστικὸν *Ἀβάκιον*) /*abaco* καὶ τοῦ *Ἀβάκα*. Κατὰ τὸν Ἀθ. Π. Κωστάκη ν (Σύντομη γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, 1951, σ. 119) τὸ *Ἀβάκα* εἰς τὴν τσακωνικὴν σημαίνει 'κρυφά' : «*Ἀβάκα* ἐπέρατσε τοῦ Σωκῆρα 'στὰ κρυφὰ πέρασε (ἡ γιορτὴ) τοῦ Σωτῆρος'». Φαίνεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ παλαιότερα σημασία τῆς λέξεως. Παρ' Ὀμήρῳ ἀπαντᾷ ὁ τύπος *Ἀβάκησαν* : δ 249

1. Ὁ κ. Λάζαρης δὲν μνημονεύει τὸ ΙΑ μεταξὺ τῶν βοηθημάτων τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησε, ἐνῶ ὅλως περιέργως ἀναφέρει τὰ Ἀπαντα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐπίσης δὲν φαίνεται νὰ ἔκαμεν ἐπαρκῆ χρῆσιν τοῦ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τοῦ καθηγητοῦ Ἀνδριώτη.

οἱ δ' ἀβάκησαν ἑκεῖνοι δὲ ἐσιώπησαν, ἔμειναν ἥσυχοι, δὲν ἐνόησαν (βλ. πῶς δικαιολογεῖ τὰς ἀνωτέρω ἐρμηνείας τοῦ μὴ σαφοῦς ἐτυμολογίας ρήματος ὁ P. Chantaine, Dict. étymol. de la langue, grecque, λ. ἀβακῆς). Ὑπάρχει ἐπίσης ἐπίθ. ἀβακῆς παρὰ Σαπφοῖ¹ ἰσιωπηλός, ἥσυχος, ἡρεμος, ἀνάλογον δὲ σημασίαν ἔχει τὸ ἐπίρρ. ἀβακέως (Μέγα Ἐτυμολογικόν). Πιθανὸν τὸ ἀβάκα νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀβακέως ἢ μᾶλλον ἐκ τινος *ἀβάκω (πρβλ. διὰ τὸν τονισμὸν τὴν πολυσήμαντον αἰτ. ἀβάκην ἀντὶ ἀβακῆ παρ' Ἡσυχίω: «ἀφελῆ, ἀσύνετον, ἡσύχιον, ἄπειρον, ἀδύνατον, ἄκακον»), διότι δὲν ὑφίσταται δυσκολία μεταβάσεως ἀπὸ τῆς σημασίας ἡσύχως, ἡρέμως εἰς τὴν σημασίαν κρυφά τῆς τσακωνικῆς φράσεως (= χωρὶς νὰ προκαλέσῃ θόρυβον, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτή). Δυσκολία ὑφίσταται διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἡσύχως/κρυφά τῆς τσακωνικῆς εἰς τὸ συνεταιρικῶς τῶν ἄλλων ιδιωμάτων (πρβλ. ὅμως τὰς ποικίλας σημασίας, δυσκόλως συμβιβαζομένας πρὸς ἀλλήλας, τῆς ἡσυχιανῆς αἰτιατ.).

«Ἀβάλη /ή/ = ὀρμίσκος, βαθύπεδον, ὑπήνεμον» (μᾶλλον γρ. «βαθύπεδον ὑπήνεμον»). Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τῶν ἀ-βάλλω, ἰταλ. avallo, σερβ. οὐβάλα (μεταγρ. καὶ τον. ùvala). Ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀβάλη καὶ ἐνὸς ὑποθετικοῦ ἀβάλλω δὲν δηλοῦται (ἀβάλη = τόπος μὴ βαλλόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου;). Τὸ ἰταλ. avallo ἑρμηνεύεται δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀβάλη, διότι, ἐκτὸς τῆς διαφόρου σημασίας, προέρχεται, κατὰ τοὺς Battisti - Alessio, ἐκ τοῦ ταυτοσήμου γαλλ. aval, ὅπερ εἶναι πιθανῶς συντομογραφία τοῦ à valoir (εἰς πίστῳσιν), τῆς αὐτῆς ρίζης μὲ τὸ ἰταλ. valere ἄξιζω². Δὲν γνωρίζω τὴν ἐτυμολογίαν τῆς σερβικῆς λέξεως (= κοιλάς), ἀλλὰ δυνατόν θεωρητικῶς νὰ παρήχθῃ ἐξ αὐτῆς τὸ ἀβάλη (τὸ ου θὰ ἀφωμοιώθῃ πρὸς τὸ ἐπόμενον α). Πάντως ἡ προέλευσις τοῦ ἀβάλη δὲν εἶναι αὕτη. Ἐσκέφθην κατ' ἀρχὰς μήπως πρόκειται περὶ τοῦ γαλλ. aval κοιλάς, προερχομένου ἐκ τῆς à καὶ τοῦ val < λατ. valles vallis (ἰταλ. valle). Τὸ aval εἶναι γένους ἄρσ., τὸ val ὅμως διατηρεῖ εἰς ὠρισμένας ἐκφράσεις τὸ ἀρχικὸν θηλ. γένος (Bloch - Wartburg³). Συνεπέρανα λοιπὸν ὅτι τὸ ἀβάλη θὰ διετήρησε τὸ ἐνδεχομένως θηλ. γένος τοῦ aval ἢ τὸ πιθανώτερον θὰ μετέβαλε γένος κατὰ τὸ συνώνυμον κοιλάδα. Δὲν ἠδυνάμην ἐντούτοις νὰ ἐπιβεβαιώσω τὴν ἀνωτέρω ἐτυμολόγησίν μου, ὅταν νέα σκέψις μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ ἀληθὲς ἔτυμον, τὸ ὁποῖον εἶχα ἤδη πλησιάσει. Εἰς τὸ ΙΑ δὲν ὑπάρχει

1. Πρβλ. Ἡσύχιον, λ. ἀβακῆς, ἄβαξ ἄφωνος, σιωπηρός.

2. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἃς σημειωθῇ ὅτι τὰ ἐτυμολογικά λεξικά τῶν Bloch - Wartburg³ καὶ Dauzat - Dubois - Mitterand παράγουν τὸ aval (17ος αἰὼν) ἐκ τοῦ avallo, τὸ ὁποῖον θεωροῦν ἀραβικῆς προελεύσεως. Νομίζω ὅτι τὰ χρονολογικά δεδομένα δὲν ἐλήφθησαν ἐν προκειμένῳ ὑπ' ὄψιν, διότι, ἐάν οἱ Battisti - Alessio τοποθετοῦν ὀρθῶς τὸ avallo εἰς τὸν 19ον αἰῶνα, δὲν εἶναι δυνατόν τὸ παλαιότερον γαλλ. aval νὰ ἐλήφθῃ ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' ἀντιστρόφως.

λήμμα *ἀβάλλη*, ἀλλ' ἴσως ἔπρεπε ν' ἀνατρέξω εἰς τύπον ἄνευ ἁ προθετικοῦ. Πράγματι, τὸ ΙΑ παρέχει λήμμα *βάλλα* (μὲ ἄλλους τύπους *βάλλη*, *ἀβάλλη*), ἐτυμολογούμενον ἐκ τοῦ ἰταλ. *valle*. Πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι, καθ' ὃν τρόπον παρέχονται τὰ λήμματα εἰς τὸ ΙΑ, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ συνεβουλεύετο ὁ σ., δὲν θὰ ἀνεύρισκεν εὐκόλως τὸ *ἀβάλλη* ὑπὸ τὸ λήμμα *βάλλα* ¹.

«*Ἀβανιά* /ή/ = ἀδίκημα, παρεκτροπή, λαθροχειρία». Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanìa* 'βαρὺς φόρος' καταπίεσις, ἐκφοβισμός· ἀδικία· ὕβρις', ὅπως παλαιότερον ὁ G. Meyer ² (βλ. ΙΑ καὶ 'Ανδριώτην), ἐνῶ τὸ ΙΑ καὶ ὁ 'Ανδριώτης προτιμοῦν νὰ παραγάγουν τὴν ἑλληνικὴν λέξιν ἐκ τοῦ *ἀβάνης* 'συκοφάντης' <ἀραβ. *havan* (γρ. *ḥawwān[un]*) 'δόλιος, προδοτικός· προδότης' ³. Κατὰ τὸ ΙΑ τὸ *ἀβανία* σημαίνει 'διαβολή (κοινῶς), ἀδικία (ἐν Πελοποννήσῳ, ἀλλ' ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν λεξιλογίου καὶ ἐν Λευκάδι), δυστυχία (ἐν Στερεᾷ), (πληθ.) οἰκογενειακὰ βάρη (ἐν Σαμοθράκῃ)', τὸ δὲ *ἀβάνης* 'συκοφάντης, κακὸς (εἰς διαφόρους περιοχάς), ἄδικος, πλεονέκτης (ἐν Χίῳ)'. Εἰς τὴν ἰταλικὴν ἡ λέξις *avanìa* σημαίνει, ὡς ἐλέχθη, καὶ 'βαρὺς φόρος (μάλιστα ὁ ἐπιβαλλόμενος ἄλλοτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Χριστιανούς), καταπίεσις' ⁴, εἰς δὲ τὴν γαλλικὴν τὸ ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος *avanie* (Bloch - Wartburg⁵) ἔχει τὰς αὐτὰς περιπυ σημασίας : 'καταπίεσις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· δημοσία προσβολή' ⁶. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ ρουμανικὴ χρησιμοποιεῖ ὄχι μόνον τὸ *avanie* (παλαιότερον *avanìa*), μὲ τὰς αὐτὰς σημασίας τὰς ὁποίας ἔχει ἡ λέξις ἐν τῇ ἰταλικῇ καὶ ἐν τῇ γαλλικῇ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπίθετον *avan* (παλ. *avanu*) 'σκληρός, ἀπάνθρωπος', τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἡμέτερον *ἀβάνης*.

1. Ὁ Δικ. Βαγιακάκος ('Αθηνᾶ, 64, 1960, σ. 145) ἀναφέρει τὸν εἰς τοὺς Πορτολάνους ἀπαντῶντα τύπον *βάλε*, ὅστις εἶναι βεβαίως ὁ ἀρχικός.

2. Οὗτος ὁμως ἐθεώρει κατ' ἀρχάς (Etymol. Wtb. der albanes. Sprache, ἐν λ. *avant*) τὴν ἰταλικὴν, τὴν ἀλβανοελληνικὴν, τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν πορτογαλικὴν λέξιν ὡς προερχομένας ἐκ τοῦ *ἀβανία* <«arab. *ḥawwān* 'perfidus, proditor'», προσθέτων ὅτι ἡ ἀραβικὴ λέξις ἐμφανίζεται εἰς τὴν σερβικὴν ὑπὸ τὸν τύπον *avan*, ἀλλὰ παραλείπων ν' ἀναφέρῃ τὸ *ἀβάνης* καὶ τὰ ρουμ. *avanie*, *avan*.

3. Καὶ ὁ Έμμ. Κριαρᾶς εἰς τὸν πρῶτον τόμον τοῦ χρησιμωτάτου μεσαιωνικοῦ λεξικοῦ του (Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας), τὸ ὁποῖον θὰ καλύψῃ σημαντικὸν μέρος τοῦ μέχρι σήμερον ὑφισταμένου κενοῦ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἀναλόγων λεξικῶν, δέχεται τὴν ὡς ἄνω ἐτυμολογίαν τοῦ *ἀβάνης*, μεταγράφων ὁμως ὀρθῶς *ḥawwān* (kh ἀντὶ τῆς πλέον διαδεδομένης ἐπιστημονικῶς μεταγραφῆς h).

4. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Battisti - Alessio (Dizionario etimol. italiano) ὅτι τὸ μεσαιων. ἑλλήν. *abanìa* (γρ. *avanìa*, διότι μόνον τὸ ἀρχ. β προφέρεται b) ἐσήμαινε τοὺς φόρους τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον οἱ Τούρκοι εἰς τοὺς Χριστιανούς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαληθεύσῃ, τῶν διαφόρων λεξικῶν, οὐδὲ τοῦ Du Cange ἐξαιρουμένου, μὴ ἀναγραφόντων τοιαύτην σημασίαν.

5. Κατὰ τὸν K. Lokotsch (βλ. κατωτέρω) καὶ ἡ πορτογαλικὴ γνωρίζει τὴν λέξιν *avanìa* 'χρηματικὸς ἐκβιασμός' (Erpressung).

Ἐθεώρησα κατ' ἀρχὰς πιθανωτέραν τὴν προέλευσιν τοῦ *ἀβανία* ἐκ τῆς ἰταλικῆς, πρῶτον μὲν διότι ἀπαντᾷ εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην ἤδη τὸν 14ον αἰῶνα¹ (βλ. C. Battisti - G. Alessio), δεύτερον δὲ διότι, ἐὰν παρελαμβάνετο ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῆς ἐλλληνικῆς, θὰ ἐνεφάνιζε *χ* — τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀραβ. *ḥ* — πρὸ τοῦ *a* (πρβλ. *χαΐνης*: ὁ Ἀνδριώτης καὶ ὁ Σταματάκος ἐρμηνεύουν ἄκαμάτης, ἐνῶ ὁ Ἰδ. Παπαγρηγοράκις, Συλλογὴ ξενογλῶσσων λέξεων τῆς ὁμιλουμένης ἐν Κρήτῃ, σ. 127, προφανῶς ὀρθότερον ἔπαναστάτης ἐκ τοῦ τουρκ. *hain* ἰδὸλιος, προδοτικός: προδότης < ἀραβ. *ḥā'in[un]*, ὅπερ συγγενές, κατὰ τὸν Karl Lokotsch, Etymol. Wtb. der europäischen Wörter oriental. Ursprungs, σ. 68, ἀρ. 852, πρὸς τὸ *ḥawwān[un]*). Κατὰ τὴν ἄποψιν ταύτην τὸ *ἀβάνης* (17ος αἰὼν) — δὲν εἶχα ἀκόμη ἀνεύρει τὸ ρουμ. *avan* — θὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ *ἀβανία*, μαρτυρουμένου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τὸν τύπον *βανία*², καὶ ὅχι ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ ἀραβ. *ḥawwān*.

Ὁ γνωστός ὁμως ρωμανιστὴς W. Meyer-Lübke δὲν πιστεύει ὅτι τὸ *ḥawwān* εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ *avan* κλπ., λόγῳ τῆς σημασιολογικῆς διαφορᾶς (Romanisches etymol. Wtb.⁴, ἐν λ. *hawan* [γρ. *ḥawwān*: ἐρμηνεύει δὲ ἀφρημ. 'Verrat', ὡς καὶ οἱ Battisti - Alessio 'tradimento'³, ἐνῶ τὸ ὀρθὸν εἶναι 'Verräter, verräterisch'], ὁμοίως δὲ οἱ Bloch - Wartburg, β' ἐκδ., θεωροῦν ὅτι τὸ γαλλ. *avanie* καὶ τὸ ἰταλ. *avan* εἶναι ἀσφαλῶς ἀνατολικῆς ἀλλὰ μὴ εἰσέτι διαλευκανθείσης προελεύσεως⁴. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κατὰ

1. Ἀλλὰ τὸν 14ον αἰῶνα — ἐὰν ὀρθῶς χρονολογοῦν οἱ Battisti - Alessio — δηλαδὴ πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς κατακτῆσεως τῶν Βαλκανίων, ἀμφίβολον εἶναι ἂν ἡ λέξις εἶχε τὴν ἔννοιαν τοῦ χρηματικοῦ ἐκβιασμοῦ τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐνδέχεται, ἐπομένως, τὸ *avan* νὰ ἔχη συγγένειαν πρὸς τὸ παλαιογαλλ. *avenie* (13ος αἰὼν) «γονυκλισία», τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς Bloch - Wartburg⁵ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι συγγενές πρὸς τὸ *avanie*, ἄρα καὶ πρὸς τὰ *avan*, *ἀβανία*. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν γνωρίζω περισσότερα περὶ τοῦ *avenie* (κατὰ τοὺς Bloch - Wartburg εἶναι σκοτεινῆς ἀρχῆς), δὲν θὰ συνεχίσω πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τὴν ἐτυμολογικὴν μου προσπάθειαν.

2. Αἱ χρονολογίαι προκύπτουν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Κριαρᾶ (ἐνθ' ἀνωτ.) παρατιθεμένων ὀνομάτων καὶ χωρίων συγγραφέων. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν ἀπαντᾷ περιέργως κατ' ἀρχὰς τύπος *vanie* (βλ. Bloch - Wartburg⁵), ἐνῶ τύπον *vania* παρὰ τὸ *avan* παρέχει τὸ *Dizionario Garzanti della lingua italiana*⁶, Milano, 1968. Ὁ Δ. Γεωργακάς ('Αθηνᾶ, 48, 1938, σ. 19) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Δικ. Βαγιακάκος ('Αθηνᾶ, 64, 1960, σ. 387) ἀναφέρουν τὸ ἀρκαδικὸν τοπωνύμιον *Βάναινα*, τὸ ὁποῖον ἀνάγουν εἰς θηλ. *Βάναινα* < *Βάνης* (ἐν Κυθήροις, Μήλῳ, Σύμῃ) < *ἀβάνης*, τὸ δὲ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸν ἐκ Σκύρου τύπον *βανιά* «δι' ἀφαιρέσεως τοῦ *a* συγκρουσθέντος πρὸς προηγούμενον ἄλλο *a*, ὡς *βαρεζιά* < *βανιά*».

3. Οὗτοι ὁμως μεταγράφουν *hawān*, τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει 'προδοσία' οὔτε 'προδότης' προδοτικός ἀλλὰ 'περιφρόνησις' (βλ. κατωτέρω).

4. Ἐν τῇ νεωτάτῃ 5ῃ ἐκδόσει γράφεται ὅχι ἐπιτυχῶς ὅτι αἱ δύο λέξεις προέρχονται ἐκ τουρκ. ἐπιθ. *ḥawān* 'προδοτικός' < ἀραβ. *ḥawwān*. Ἀλλ' ἐὰν μὴ σφάλωμαι ἡ σημερινή

τὴν γνώμην μου τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ *hawwān* ὡς τῆς ἀρχικῆς λέξεως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῇ ἰταλικῇ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγίνετο *kavanīa* ἢ *cavanīa* (κ ἢ c πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ ὀπισθοὑπερωικοῦ [γαλλ. *vélaire*] προστριβοῦς ἀραβ. *ḥ*· πρβλ. *califfo* 'χαλίφης' <ἀραβ. *ḥalīfa*[tun]).

Ἄλλ' ἡ ἐτυμολογία τῶν *avanīa*, *avanīe*, *ἀβανία* εἶναι προφανῶς ἄλλη. Ἡ ἀραβικὴ γνωρίζει πράγματι τὸ ἀφηρημένον οὗς. *hawān*(un) 'καταφρόνησις, περιφρόνησις, προσβολή', τὸ ὁποῖον ἔχει πολλὰς πιθανότητας¹ νὰ εἶναι ἡ λέξις *avanīa* τῆς ἰταλικῆς κλπ. Ἐὰν τὴν λέξιν παρελάμβανε τὸ πρῶτον ἡ ἑλληνικὴ, τὸ ἀραβικὸν ἢ θὰ ἐγίνετο κανονικῶς *χ*² (ἢ τουλάχιστον * ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ λογίας λέξεως, ὅπερ ὁμως δὲν συμβαίνει), ὅπως καὶ τὸ ἀραβ. *ḥ*, ἐνῶ εἰς τὸ *ἀβανία* δὲν ὑπάρχει τοιοῦτος φθόγγος. Εἰς τὴν ἰταλικήν, καθὼς εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ρωμανικὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους, τὸ «δασύ» εἶναι ἄγνωστον, ἔστω καὶ ἂν σημειοῦται ἐνίοτε δι' ὀρθογραφικοὺς λόγους. Ὑπάρχουν ὁμως δύο προβλήματα ποὺ περιπλέκουν κάπως τὰ πράγματα: πρῶτον ἡ ὑπαρξίς τῶν *ἀβάνης*, *avan* εἰς τὰς δύο βαλκανικὰς γλώσσας ἑλληνικὴν καὶ ρουμανικὴν (ἐνδεχομένως καὶ εἰς τὴν σερβοκροατικὴν, βλ. σ. 336, σημ. 2) καὶ δεύτερον ἡ μεταξὺ τῶν ὑφισταμένη σχέσις.

Ἐφόσον δεχθῶμεν τὴν γενικῶς ὑποστηριζομένην ἀλλ' ἐλάχιστα πιθανὴν ἐτυμολόγησιν τῶν *avanīa*, *avanīe*, *ἀβανία* ἐκ τοῦ ἀραβ. οὐσιαστικο-επιθ. *hawwān*, λογικώτερον εἶναι νὰ θεωρήσωμεν ὅτι πρῶτον ἐσχηματίσθη τὸ *ἀβάνης*³, ἐξ οὗ τὸ *ἀβανία* τὸ ὁποῖον παρελήφθη κατόπιν ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς (ὁ Meyer-Lübke, ἐνθ' ἄνωτ., εἶναι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ὅτι τὸ γαλλ. *avanīe* προέρχεται ἐκ τοῦ *ἀβανία*), παρὰ τὴν ἑλλειψιν

τουλάχιστον τουρκικὴ δὲν γνωρίζει τοιαύτην λέξιν. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ὑπῆρχε, θὰ ἐγράφετο *havan*, ὅπερ ὁμως σημαίνει 'ὄλμος· ἰγδίον'.

1. Παρὰ τὴν σιγὴν τῶν ἐτυμολογικῶν λεξικῶν. Ἐξαιρεῖται ὁ E. Littré ὁ ὁποῖος ὁμως τὸ γράφει *houān* ἢ *houān* 'mégris'. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι ἕτερος Γάλλος ἐτυμολόγος, ὁ Devic, δὲν δέχεται τὴν ὡς ἄνω ἐτυμολογίαν διὰ σημασιολογικοὺς λόγους. Ὁ Devic καταλήγει εἰς ἀοριστίας περὶ λέξεως τινος τῆς Ἀνατολῆς *awhāi*, ἡ ὁποία ὁμως, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ λεξικά. Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν λέξεων ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν ὑφίσταται οὐσιαστικὴ διαφορὰ σημασίας μεταξὺ τοῦ *hawān* καὶ τῶν *avanīa*, *avanīe*, *ἀβανία*, διότι ἐκ τῆς σημασίας 'καταφρόνησις (τῶν Τούρκων ἐναντι τῶν Χριστιανῶν)' εὐκόλως γίνεται ἡ μετάβασις εἰς τὴν σημασίαν 'καταπίεσις τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων'. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἀραβικὴ καὶ αἱ ἄλλαι λέξεις ἔχουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν σημασίαν 'προσβολή'. Διὰ τοῦτο θεωρῶ ὅτι δὲν εἶναι ἀνεπιτυχὴ ὅσα γράφει ὁ K. Χατζηιωάννου (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 59) περὶ τοῦ *ἀβανία*: «ἐκ τοῦ ἀραβ. *hovan* = καταφρόνησις (mégris) κατὰ τὸν Littré [οὗτος γράφει πάντως *houān*/*houān*], ἢ τοῦ ἀραβ. επιθ. *havan* [γρ. *hawwān*] κατὰ τὸ Ἱστορ. Λεξ.».

2. Διὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ τοῦ «δασέος» ἢ διὰ τοῦ *χ*, βλ. *χολ* <ἀγγλ. *hall*, *Χίτλερ* <γερμ. *Hitler* κλπ.

3. Παραλείπω πρὸς τὸ παρὸν τὰς ρουμανικὰς λέξεις.

ἐν τῇ ἐλληνικῇ ἀρκτικοῦ χ (ἥ ') καὶ παρὰ τὴν χρονολογικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀβάνης μετὰ τὸ ἀβανία, τοῦ τελευταίου δὲ μετὰ τὸ ἰταλ. *avana* (βλ. ἀνωτέρω).

Ἐάν πάλιν ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ ἀβανία προηγεῖται τοῦ ἀβάνης (ἀσχέτως τῆς χρονολογικῆς σχέσεως τῆς ἐλληνικῆς λέξεως πρὸς τὰς λοιπὰς εὐρωπαϊκάς), τότε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δυσκολιῶν, προβάλλει καὶ ἐκείνη καθ' ἣν ἐξ ἀραβ. οὐσιαστικοεπιθ. ἐσχηματίσθη ἐλληνικὸν (καὶ εὐρωπαϊκὸν) ἀφηρημ. οὐσ. καὶ μάλιστα μὲ μεγάλην διαφορὰν σημασίας. Οἱ ἀνωτέρω λόγοι μὲ ἄγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ἀραβ. ἐτυμολόγησις τοῦ ἀβανία κλπ. οὐδόλως εἶναι ἱκανοποιητικὴ, καθόσον ὁδηγεῖ εἰς φαῦλον κύκλον. Ἀντιθέτως ἡ ἐκ τοῦ ἀραβ. ἀφηρ. οὐσ. προέλευσις τοῦ ἰταλ. *avana* → ἀβανία (→ ἀβάνης), ρουμ. *avana* (→ *avanu*), γαλλ. *avanie*, πορτογαλ. *avana* ἐξοικονομεῖ πολὺ τὰ πράγματα, ἐπειδὴ συμφωνεῖ καὶ μὲ τὰ χρονολογικὰ δεδομένα.

Ὑπάρχει ὁμως ἐν σημεῖον τὸ ὁποῖον χρειάζεται νὰ διαλευκανθῇ. Τὰ ξενόγλωσσα ἐτυμολογικὰ λεξικά ἐρμηνεύουν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, τὰ *avana*, *avanie* κυρίως ὡς φόρον ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τοὺς Χριστιανούς¹. Ἡ λέξις ὁμως δὲν εἶναι προφανῶς γνωστὴ εἰς τὴν Τουρκικὴν, μολονότι εἰς τὸ *Petit dict. étymol. de la langue française*¹⁶ (1943) οἱ Laurent καὶ Richardot παράγουν τὸ ἀβανία — ἐξ οὗ, κατ' αὐτοὺς, τὸ *avanie* — ἐκ τουρκ. *avan*² 'vexation' (χρηματικὸς ἐκβιασμός). Ἐσκέφθην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σφάλματος συνήθους εἰς μικρὰ καὶ πεπαλαιωμένα λεξικά (βλ. ὁμως καὶ ἀνωτέρω, σ. 337, σημ. 4). Τελικῶς ἀνεῦρον τὴν λέξιν *avan*³ ἀλλὰ μὲ ὅλως διάφορον σημασίαν — 'ἐχθρὸς (*düşman*), δύστροπος' (*asabî*) εἰς τὸ τουρκικὸν λεξικὸν *Tarima Dergisi*, II (ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1934), περιέχον παλαιοτουρκικὰς λέξεις. Γεννᾶται τώρα τὸ ἐρώτημα: ἡ τουρκικὴ αὕτη λέξις ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ἀβάνης (δοθέντος ὅτι ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἀσχετος· ὅχι μόνον ὁ ἐχθρὸς ἀλλὰ καὶ ὁ δύστροπος, ὁ «στριμμένος» θεωρεῖται κακός), ὅτε τὸ ἀβανία θὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀβάνης καὶ θὰ μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἰταλικὴν καὶ ἄλλας γλώσσας; Τοιαύτη ἀποψις δὲν πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ *a priori*, χρειάζεται μόνον νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ χρονολογία ἐμφανίσεως τῶν λέξεων δὲν συμφωνεῖ. Χωρὶς βεβαίως νὰ εἶναι τὸ ἀπόλυ-

1. Τὸ ὅτι ἡ σημασία αὕτη φαίνεται ἄγνωστος εἰς τὴν γλώσσάν μας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπὶ πλεόν λόγος διὰ τὴν μὴ προέλευσιν τῆς λέξεως ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἀλλ' ἐκ τῆς ἰταλικῆς.

2. Καὶ εἰς τὸ παλαιὸν ρουμανικὸν *Glossariu...* (1871) τῶν A. T. Laurianu καὶ J. C. Massimu παράγονται τὰ *avana*, *avanu* ἁορίστως ἐκ τῆς τουρκικῆς.

3. Σύνδεσις τοῦ τουρκικοῦ *avan* πρὸς τὸ ἀραβικὸν *ḥawwān* δὲν φαίνεται πιθανή, ὅχι τόσο διὰ τὴν σημασίαν ὅσον διὰ τὴν ἑλλειψιν ἀρκτικοῦ *h* --- τὸ ὁποῖον, ἀποδίδον ὅλα τὰ *h* τῆς ἀραβικῆς, προφέρεται ὅπως τὸ ἡμέτερον *χ* καὶ ὅχι «δασὺ» — ἐν τῇ τουρκικῇ.

τον δεδομένον, χάριν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ θυσιάζωνται τὰ ἄλλα, ὅταν εἶναι — ὅπως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν — περισσότερα (συγγενῆς σημασία, ἔλλειψις γ-), ἢ χρονολογία δύναται νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐδῶ τὴν σπουδαιότητά της. Πρὸς τοῦτο προτείνω, μέχρις ὅτου νεώτερα τυχόν στοιχεῖα ἔλθουν νὰ τροποποιήσουν ἢ νὰ ἀνατρέψουν τὰς ἀνωτέρω ἀπόψεις, τὴν ἐξῆς ἐτυμολόγησιν τῶν ἀβάνης - ἀβανία, *avan* - *avanie*. Τὰ μὲν ἀβανία, *avanie* (ἀδιάφορον πρὸς τὸ παρὸν ἂν τὸ ἓν ἢ ἀμφότερα) ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἰταλικῆς (*avanìa* < ἀραβ. *hawān*) ἀγνοούσης τὸ οὐσ./ἐπίθ., τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὴν ρουμανικὴν δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ τὸ τουρκ. *avan*¹. Τὸ ἀβάνης μάλιστα ἐθεωρήθη ὡς παραγόμενον ἐκ τοῦ ἀβανία — λαβόντος ἤδη εἰς πολλὰς περιοχάς, ἐξ εἰδικεύσεως τῆς ἐννοίας, τὴν σημασίαν 'συκοφαντία' (< 'ἀδικία' κ.τ.δ.) —, ὅθεν καὶ ἡ σημασία 'συκοφάντης'², ἄγνωστος προφανῶς εἰς τὴν ρουμανικὴν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ ἀβάνης - ἀβανία πρὸς τὸ *avan* - *avanie* ἡ λύσις του ἐξαρτᾶται θεωρητικῶς³ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας ἢ ὁποία θὰ γίνῃ τελικῶς δεκτὴ. Ἐὰν αἱ λέξεις προέρχωνται μέσῳ τῆς ἰταλικῆς ἐκ τῆς ἀραβικῆς, ἢ ἐλληνικῆς θὰ ἔλαβε τὸ ἀβανία, θὰ ἐδημιούργησε τὸ ἀβάνης καὶ θὰ τὰ ἐδάνεισεν εἰς τὴν ρουμανικὴν⁴, ἢ ὁποία μαρτυρεῖται κατ' οὐσίαν ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε ἤδη συναντῶμεν τὰ ἀβανιά, ἀβάνης καὶ ὅτε ἡ ρουμανικὴ δὲν εἶχε προφανῶς ἀρχίσει νὰ μᾶς δανείζῃ λέξεις μὴ ἀναφερομένας εἰς τὸν ποιμενικὸν βίον. Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἐκ τοῦ τουρκ. *avan* προέλευσιν τῶν λέξεων, τὸ μὲν ρουμ. *avan* δύναται κάλλιστα νὰ προέρχεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τούτου, τὸ δὲ *avanìa* (ὅπως ἐλέγετο κατ' ἀρχὰς ἀντὶ τοῦ νῦν *avanie*) ὁμοιάζει μᾶλλον μὲ δάνειον ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν παρὰ μὲ προϊὸν ρουμανικοῦ σχηματισμοῦ. Ἐὰν τέλος, ὅπερ προτιμῶ, μόνον τὰ ἀβάνης, *avan* προέρχωνται ἐκ τῆς τουρκικῆς, τὸ μὲν *avan* θὰ εἶναι δάνειον ἐκ τῆς γλώσσης ταύτης, ἐνῶ τὸ *avanìa* ἐκ τῆς ἐλληνικῆς (ἢ ἐκ τῆς ἰταλικῆς). Ἡ γλώσσά μας πάλιν τὸ ἐδανείσθη, ὡς καὶ ὁ κ. Λάζαρης δέχεται, ἀπὸ τὴν

1. Τὸ τουρκικὸν ὁμοιάζει ἐξωτερικῶς νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἀβάνης/ρουμ. *avan*. Μὴ διαθέτων ὁμως κατάλληλον ἐτυμολογικὸν λέξικόν τῆς τουρκικῆς διὰ νὰ τὸ συμβουλευθῶ, δὲν λαμβάνω τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο ὑπ' ὄψιν.

2. Δὲν φαίνεται νὰ ἔλαβε χώραν τὸ ἀντίθετον, διότι ἤδη τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἀβανία σημαίνει 'συκοφαντία', ἐνῶ τὸ ἀβάνης ἀπαντᾷ ἀργότερον.

3. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀνεύρω πότε ἐμφανίζονται αἱ ρουμανικαὶ λέξεις.

4. Κατὰ τὴν ἀποψιν ταύτην δὲν εἶναι πιθανόν νὰ προέρχεται τὸ ρουμανικὸν ἀφηρημ. ἐκ τῆς ἰταλικῆς, λόγῳ τοῦ συγκεκρι. *avan* ἀγνώστου εἰς τὴν ἰταλικὴν. Διὰ τὸ ὅμως τὸ *avanie* εἶναι πλησιέστερον κατὰ τὴν σημασίαν πρὸς τὸ ἰταλικόν (ἢ τὸ γαλλικόν); Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν μᾶς ὑποχρεώνει, εἶμαι τῆς γνώμης, νὰ δεχθῶμεν διὰ μὲν τὸ ἀφηρημ. ρουμανικὸν ἰταλικὴν προέλευσιν, διὰ δὲ τὸ συγκεκρι. ἐλληνικὴν (ἢ καὶ ρουμανικὴν), διότι τὸ ἀβανία ἀπώλεσεν εἰς τὰς περισσοτέρας ἐλληνικὰς περιοχὰς τὴν ἀρχικὴν του σημασίαν 'ἀδικία' καὶ γενικῶς τὴν τῆς καταπίεσεως.

ιταλικήν, ἡ ὁποία τὸ μετεβίβασε καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὴν πορτογαλικήν, ἀφοῦ τὸ παρέλαβεν ἐκ τῆς ἀραβικῆς.

«*Ἀβάντα* /ή/ = ἐπικουρία, ἐνίσχυσις, ὄφελος, κέρδος (οὐχὶ ἀμέμπτου ἐνίοτε προελεύσεως)». Ὁρθὴ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐτυμολόγησις ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanti* 'ἐμπρός, ἐνώπιον' πρὸς ἢ μᾶλλον ἢ τοῦ ΙΑ ἐκ τοῦ οὐσιαστικοποιημένου *ἄβάντι* 'προτέρημα, ὑπεροχή· κέρδος· θάρρος, ἐνίσχυσις' κατὰ τὰ εἰς -α οὖσ. Ὁ Ἀνδριώτης παράγει τὸ *ἄβάντα* ἐξ ἰταλ. *avantage* ὑποχωρητικῶς, ἀλλὰ τοιοῦτον ρῆμα δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ ἡ ἰταλική. Οἱ H. καὶ R. Kahane - A. Tietze (*The Lingua Franca*, σ. 81, ἀρ. 48) σημειώνουν τοὺς τουρκικοὺς τύπους *avanti*, *avanta* ὡς ναυτικοὺς ὄρους 'ἐμπρός, ἄγε' (τὸ *ἄβάντι* καὶ παρ' ἡμῖν ὡς ναυτικὸς ὄρος, βλ. ΙΑ). Τὸ *avanta*, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς οὐσιαστικόν, φαίνεται δημιούργημα τῆς τουρκικῆς (ἀφομοιώσει ἢ ἐφαρμογῇ τῆς φωνηεντικῆς ἀρμονίας), θὰ μετήχθῃ δὲ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ οὐσιαστικοῦ εἰς τὴν ἐλληνικὴν.

«*Ἀβανταδόρος* /ό/ = ἐπίκουρος, ὑποστηρικτής, βοηθός, ἐνθαρρυντής». Ὁ σ. παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ *avanti*, ἀκριβέστερον ὅμως προέρχεται ἐκ τοῦ *ἄβάντα* + -δόρος < ἐνετ. -dor¹ (κοινὸν ἰταλ. -tore). Τὸ ΙΑ γράφει -δῶρος, ἀλλ' ἡ ἐλληνικὴ αὐτὴ κατάληξις τονίζεται -δωρος καὶ σχηματίζει ἐπίθετα (βλ. τὰς σχετικὰς νεοελληνικὰς λέξεις εἰς τὸ Ἀντίστροφον Λεξικὸν τοῦ καθηγητοῦ Γ. Κουρμούλη).

«*Ἀβανταγκιόζος* -α -ο = ἐπωφελής, ἐπικερδής, πλεονεκτικός». Ὁ κ. Λάζαρης ἐτυμολογεῖ τὴν ἐλλείπουσαν ἐκ τοῦ ΙΑ λέξιν ἐξ ἰταλικοῦ *avvantaggiuso*, ἐνῶ τὸ ὀρθὸν εἶναι *avvantaggioso* (πεπαλαιωμένον ἀντὶ τοῦ *vantaggioso*).

«*Ἀβαντσάρω* = ἔχω λαμβάνειν, ὑπερέχω, προηγοῦμαι». Ὁρθῶς ἐκ τοῦ ἰταλ. *avanzare*. Τὸ ΙΑ κ.ἄ. γράφουν -ντζ-, ἐνῶ ὁ Ντ. Κονόμος (Ζακυθινὸ Λεξιλόγιον) ἔχει *ἄβαντσάρω* 'περὶσσεύω', *ἄβαντσάρισμα* 'περίσσευμα, ὑπόλοιπον...', ὁ δὲ Λ. Ζώης (Λεξικὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν Ζακύνθου) «*Ἀβαντζάρωντας* καὶ *ἄβαντσάρωντας*» ἀλλὰ μόνον «*Ἀβαντσάρω*», «*Ἀβαντσάρισμα*», «*Ἀβάντσο*». Ὑπάρχουν ἀσφαλῶς καὶ αἱ δύο προφοραὶ εἰς τὰ Ἑπτάνησα. Εἰς τὴν ἰταλικὴν τὸ *avanzare* καὶ τὰ παράγωγά του προφέρονται μὲ -ντσ-, εἰς τὴν κεντρικὴν ὅμως καὶ τὴν νότιον Ἰταλίαν ἡ προφορὰ εἶναι -ντζ-². Ἡ συνήθης ἐλληνικὴ προφορὰ τῶν λέξεων αὐτῶν καὶ ἄλλων ἀναλόγων δὲν ὀφείλεται προφανῶς εἰς διαλεκτικὴν ἰταλικὴν προφορὰν ἀλλ' εἰς ἀφομοίωσιν τοῦ ἀήχου -τσ- πρὸς τὸ ἡχηρὸν -ν-.

«*Ἀβάντσο* /τὸ/ = συνέχισις, προχώρησις, ἐξακολούθησις. «πᾶμ' ἄβαντσο» λέγεται μεταξὺ συμπαικτῶν παραιτουμένων τῆς ἐκβάσεως καὶ συνε-

1. Πρβλ. Ἀνδριώτην, λῆμμα -δόρος.

2. C. Tagliavini, *La corretta pronuncia italiana*, Bologna 1965, σ. 182.

χιζόντων μέχρι νεωτέρας εκβάσεως». Ἐκ τοῦ ἰταλ. οὐσ. *avanzo* 'υπόλειμμα, πλεόνασμα, κέρδος' καὶ ὅχι, ὡς ὁ σ., ἐκ τοῦ ρήμ. *avanzare*.

«*Ἀβάρα* /ή/ = κρότων, τσιμποῦρι παραφουσκωμένο ἀπὸ αἱμορροφισιν». Ἡ λέξις, ἀγνώστου κατὰ τὸ ΙΑ ἐτύμου, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ σ. ὡς προερχομένη ἐκ τοῦ ἰταλ. *avaro*. Ἐπειδὴ τὸ *avaro* σημαίνει ὅχι μόνον 'φιλάργυρος' ἀλλὰ καὶ 'αἰδὸς' (*Battisti - Alessio*), δηλ. 'ἀπληστος', δὲν ἀποκλείεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ὑπάρχῃ σχέσις τοῦ θηλ. *avara* πρὸς τὸ *ἀβάρα*. Ἐντούτοις οὔτε ἡ ἰταλικὴ χρησιμοποιοῖ τὸ *avara* ὡς ὄνομα ζωνφίου οὔτε ἡ ἐλληνικὴ τὸ ἐπίθετον. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐπίθ. *ἄβαρος* σημαίνει κατὰ τὸ ΙΑ ὅχι μόνον τὸν ἐλαφρόν, τὸν ἀνόητον (τὸν «ἐλαφρόμυαλον»), τὸν ἄνευ βαρῶν καὶ φροντίδων ἀλλὰ καὶ τὸν πλούσιον (ὡς ἐστερημένον πολλῶν βαρῶν) ἢ τὸν μέγαν, πολὺν (ἐπὶ πλούτου καὶ περιουσίας¹) ὡς καὶ τὸν μὴ βαρυνόμενον, τὸν ἄοκνον (κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *ἄβαρετος*). Δὲν θεωρῶ ἀπίθανον νὰ προέρχεται τὸ *ἀβάρα* ἐκ τοῦ θηλ. *ἄβαρη* = μεγάλη, «παραφουσκωμένη» (ἡ ἄοκνος εἰς τὸ νὰ προσκολλᾶται καὶ νὰ ἐνοχλῇ, ὅπως εἶναι τὸ «τσιμποῦρι» κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς), μὲ μεταβολὴν τοῦ τονισμοῦ καὶ τῆς καταλήξεως κατὰ τὰ εἰς -άρα μεγεθυντικά.

«*Ἀβάρα* (προστ. τοῦ ρ. ἀβαράω) = ὥθῳ λέμβον ἢ ἄλλο ἐφόλκιον ἀπὸ προβλήτος ἢ ἄλλου πλωτοῦ πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἢ πρόληψιν συγκρούσεως». Κατὰ τὸ ΙΑ «ἢ προστ. *ἀβάρα* κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ Ἰταλ. *vaga* προστ. τοῦ *vagare*», ἐπειδὴ ὁμως εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἔχομεν ἁ-, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὀρθότερα ἢ ἐκ τοῦ *ἀβαράω* παραγωγὴ. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ *vagare* 'καθελκύω πλοῖον' καὶ ὅχι, ὡς ἐτυμολογεῖ ὁ σ., ἐκ τοῦ (ab)bagare 'φράττω'.

Δὲν χρειάζεται νὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος διὰ λέξεις ὡς *ἀβασκαίνω*, *ἀβάσκαμα*, *ἀβασκαμός*, *ἀβιζάρω* (ἰταλ. *avvisare*) 'προειδοποιῶ, παραγγέλω', ἐνῶ τὸ *Ἀβασκαντήρα* /ή/ = φυλακτὸν κατὰ τῆς βασκανείας (*sic*) καὶ ἰδίᾳ τὸ δστρακὸν «κυπραία» ἐνδιαφέρει περισσότερον, ἐπειδὴ τὸ ΙΑ (λ. *βασκαντήρα*) ἀναγράφει μόνον τὴν Σκόπελον ὡς τόπον ὅπου εἶναι εὐχρηστος ὁ τύπος μὲ ἁ- προθετικόν.

«*Ἀβεντόρα* /ή/ σπ. = ἡ προσφιλής, ἡ περιπόθητος, ἡ ἐρωμένη». Ὁ σ. ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἰταλ. *avventore*, τὸ θηλ. ὁμως καὶ εἰς τὴν ἰταλικὴν εἶναι *avventora*, δὲν φαίνεται δὲ νὰ ἔχῃ ἐκεῖ τοιαύτην σημασίαν.

«*Ἀβεντόρος* /ὀ/ = ὁ πρόσθετος ἐκάστοτε βοηθὸς τῶν ἐλαιοτριβέων εἰς τὰ χωρία (συνήθως εἰς τῶν ἀρρένων τῆς οἰκογενείας ποὺ προσκομίζει ἐλαιοκαρπὸν πρὸς ἐκθλιψιν)». Ὁρθῶς παράγεται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τοῦ ἰταλ. *avventore* 'πελάτης'. Τόσον τὸ ΙΑ, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει τὸ *ἄββεντῶρος* καὶ ὡς λευκαδικόν, ὅσον καὶ τὰ λεξιλόγια τῶν Λ. Ζώη (Ζακύνθου), Ντ. Κονό-

1. Ἐπειδὴ *ἄβαρος* εἶναι καὶ ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου τὸ βάρος δὲν δύναται νὰ υπολογισθῇ, ὁ ὑπερβολικοῦ βάρους (πρβλ. *ἄβαθος*).

μου (Ζακύνθου) και Ἡλ. Τσιτσέλη (Κεφαλληνίας) ἐρμηνεύουν τὸ ἐλληνικὸν ὡς 'πελάτης'.

«Ἀβέρτα /ἐπίρρ./ = ἀνοικτά, ἐλεύθερα, ἀφειδῶς». Εἶναι ἐλληνικὸς σχηματισμὸς ἐκ τοῦ ἐπιθ. «Ἀβέρτος», ὅπως καὶ τὸ οὖσ. «Ἀβερτωσύνη» (sic). Τὸ ἐπίθ. ἐκ τοῦ ἐνετ. *averto* 'ἀνοικτὸς' (βλ. ΙΑ καὶ Ἀνδριώτην) καὶ ὅχι, ὡς ἐν τῷ λεξιλογίῳ, ἐκ τοῦ κοινοῦ ἰταλ. *aperto*.

«Ἀβοηθάω (ᾰ-βοηθῶ) = βοηθῶ τινὰ¹ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἰδίᾳ ν' ἀναλάβῃ βάρος ἢ νὰ φορτώσῃ ὑποζύγιον». Τὸ λῆμμα τοῦτο παρέχει τὸν ἐλλείποντα ἐκ τοῦ ΙΑ (λ. *βοηθῶ*) «ἁσυναίρετον» τύπον μὲ ᾰ- προθετικόν.

«Ἀγαλιά(ζ)ω = ἡσυχάζω, ἡρεμῶ, σιωπῶ (προστ. ἀγάλια, -ᾶτε)». Ὁ σ. συνάπτει τὴν λέξιν πρὸς τὸ μεταγεν. ἀγαλλιῶ, ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ τὴν γράψῃ ἀγαλλιᾶ(ζ)ω. Κατὰ τὸν Στέφ. Ξανθοῦ διδὴν (Ἀθηνᾶ, 26, 1914, Λεξικ. Ἀρχ., σσ. 126 - 128) τὸ ρῆμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἀγάλι(α), τὸ ὁποῖον ἀνάγει εἰς τὸ γαληνά. Ὁ H. Pernot (Études de linguistique néo-hellénique, III, σσ. 339 - 340) δὲν δέχεται τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν τοῦ ἀγάλι(α): «On ne voit pas comment cet adverbe pourrait venir de γαληνά». Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ἐτυμολογία τοῦ Ξανθοῦ διδίου δὲν εἶναι μὲν ἀδύνατος (τὴν ἀποδέχονται τὸ ΙΑ, ὁ Κριαρᾶς, ὁ Ἀνδριώτης κ.ἄ.), εἶναι ὅμως πολὺ-πλοκος². Ὁ Pernot, ἀφοῦ πρῶτον ἀναφέρει παλαιότεραν ἐτυμολογίαν τοῦ G. Meyer καὶ τοῦ M. Τριανταφυλλίδη (ἐκ τοῦ ἰταλ. *eguale/uguale* 'ἴσος, ὅμοιος· λεῖος· μαλακός'), καταλήγει νὰ δεχθῇ ὅτι τὸ ἀγάλι(α) εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα προστακτικὴ τοῦ ρ. ἀγαλιῶ, τὸ ὁποῖον ἐτυμολογεῖ ὅπως ὁ κ. Λάζαρης, δηλ. ἐκ τοῦ ἀγαλλιᾶω, -ῶ. Ἐπειδὴ ἡ ἐτυμολογία αὕτῃ εἶναι ἀπλουστέρα φωνητικῶς τῆς τοῦ Ξανθοῦ διδίου, εἶναι προτιμότερα. Πῶς ὅμως ἐρμηνεύεται τὸ ἐν τῷ ΙΑ καταγραφόμενον (ᾰ)γαληνά παρὰ τὸ ἀγάλι(α); Ὁ Pernot θεωρεῖ ὅτι τὸ ἀγαληνά προήλθεν ἐκ τοῦ ἀγάλι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ σιγά, σιγανὰ³ (τότε τὸ γαληνά, τὸ ὁποῖον παραλείπει ν' ἀναφέρῃ, θὰ προέρχεται ἐκ τῆς συνήθους ἐκπτώσεως τοῦ ᾰ-, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ γάλι<ἀγάλι), ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ πιθανώτερον⁴ ὡς ἀκολουθῶς. Ἡ ἐλληνικὴ δηλαδὴ φαίνεται ὅτι χρησιμοποιεῖ

1. Ὁρθῶς ὁ σ. ἐτόνισε τὸ *τινὰ*. Ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθῇ ἄλλοτε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξετάσω τὰ τοῦ τονισμοῦ τῶν νεοελληνικῶν ἐγκλιτικῶν.

2. Καὶ ὁ Χατζιδάκις (Ἐπιστημον. Ἐπετ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 10 [1913 - 1914], σ. 65) ἐτυμολογεῖ τὸ ἀγάλη(α) ἐκ τοῦ γαληνά, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀπλούστερον (βλ. ἐπομένην σημείωσιν). Ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ Χατζιδάκι δὲν φαίνεται νὰ ἔγινεν εὐρέως γνωστὴ.

3. Ἡ τυχὸν ἀποδοχὴ τῆς ὡς ἄνω ἐτυμολογίας συνεπάγεται γραφὴν ἀγαληνά. Καὶ ὁ Χατζιδάκις (ἐνθ' ἄνωτ.) παράγει τὸ ἀγαληνά, ἀγάλη(ν) κατὰ τὸ σιγανὰ, σιγά, ἐνῶ τὸν τονισμόν τοῦ ἀγάλη ἐρμηνεύει κατὰ τὸ ἀκόμη.

4. Διότι τὸ ποντ. *γαλενά* (ΙΑ καὶ Ἀνθ. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὸν Λεξι-

κατὰ περιοχὰς τὸ (ἀ)γαληνά¹ ἀντὶ τοῦ ἀγάλι(α) μὲ τὴν αὐτὴν μὲν σημασίαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τοῦ δέ.

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετασθοῦν τὰ κατὰ τὸ ρ. ἀγαλιά(ζ)ω τοῦ λευκαδικοῦ ιδιώματος. Ὁ Pernot παράγει τὸ ἀγαλιῶ ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ, τὸ ὁποῖον ἐκ τῆς σημασίας 'χαίρομαι πολὺ' θὰ μετέπεσεν εἰς τὴν τοῦ 'ἐλπίζω' καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ 'ἀναμένω'. Ἐξ ἄλλου ἐτυμολογεῖ τὸ ἀγάλια ἐκ τοῦ ἀγάλ (= ἀγάλλει, προστ. τοῦ ἀγαλλῶ²) + -α ἐπιρρηματ. ἢ ἐκ τῆς προστακτικῆς ἀγάλ(λ)ια (ἀλλ' ἢ προστακτικὴ δὲν θὰ ἐτονίζετο ἀγαλλία;). Ἡ ὑπὸ τοῦ Pernot ἐπιχειρηθεῖσα ἐτυμολόγησις τοῦ ἀγαλιάω, ἂν καὶ παρουσιάζεται ὁμαλωτέρα τῆς τοῦ Ξανθουδίδου³ ἢ τοῦ ΙΑ «ἐκ τοῦ ἀγάληα νομισθέντος ὡς προστ. . . κατὰ τὸ κοίτα - κοιτῶ» (ΙΑ, ἐν λ. ἀγαληῶ) — διότι, ὡς παρατηρεῖ ὁ Pernot (πρβλ. σ. 448, λ. λαλῶ), τὸ ἀντίθετον συνήθως συμβαίνει: π.χ. πιλάλα ἐκ τῆς προστ. τοῦ πιλαλῶ —, χωλαίνει κάπως ἀπὸ σημασιολογικῆς πλευρᾶς: χαίρομαι → ἐλπίζω (;) → ἀναμένω. Ἐκτὸς τούτου ὁ κ. Λάζαρης ἐρμηνεύει τὸ ἀγαλιά(ζ)ω ὡς 'ἡσυχάζω' καὶ ὄχι ὡς 'ἀναμένω', ἐνῶ ὁ Ξανθουδίδης (σ. 128), ἐτυμολογῶν τὸ ἐκ Ζαγορίου ἀγαλιάζω 'καθησυχάζω' καὶ τὸ ἐκ Χίου ἀγαλῶ 'περιμένω' ἐκ τοῦ ἀγάλια < γαληνά, συνδέει σιωπηρῶς τὰς δύο σημασίας. Ὁ Pernot ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρει τὸ κυπρ. γαλιάζω⁴, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύει 'ὑπνώττω, ἀδρανῶ' (sommeiller), δὲν ἀσχολεῖται ὁμως, καὶ τοῦτο εἰς βάρος τῆς ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ ἐτυμολογήσεώς του, μὲ τὴν σύνδεσιν τῶν σημασιῶν 'περιμένω' τοῦ ἀγαλιῶ/ἀγαλῶ < ἀγαλλιῶ καὶ 'ὑπνώττω' τοῦ γαλιάζω < ἀγάλια < ἀγαλλιῶ.

Φαίνεται, μὲ τὴν βοήθειαν μάλιστα τοῦ κ. Λάζαρη ποὺ ἀναγράφει τύπον ἀγαλιάω (τὸ ΙΑ παρέχει μόνον «συνηρ.» ἀγαληῶ, ἀγαλῶ) 'ἡσυχάζω' παρὰ τὸ ἀγαλιάζω, ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ὅπως περίπου ἐκτίθενται εἰς τὸ ΙΑ, μὲ ὠρισμένας πάντως τροποποιήσεις. Οὕτω τὸ ΙΑ ἀναγράφει τὰ λήμματα ἀγαληῶ, ἀγαλῶ («ἐκ τοῦ ἐπιρρ. ἀγάληα. . .») 'περιμένω, ἀναμένω' προσέχω καὶ ἀγαλλιᾶζω⁵ («ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ») 'αἰσθάνομαι ἀπόλαυσιν, εὐχαριστοῦμαι πολὺ' ἀναπαύομαι, ἡσυχάζω → ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν,

κὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου) πρέπει, διὰ τὸ ε, νὰ ἀνάγεται εἰς τύπον μὲ η, δηλαδὴ εἰς παλαιότερον γαληνά.

1. Τὸ κυπρ. γάλιν (Pernot, ΙΑ, ἐν λ. ἀγάληα) ἐρμηνεύεται εὐκόλως ἐκ τοῦ γάλι (< ἀγάλι) + -ν.

2. Τὸ ρ. κλίνεται καὶ κατὰ τὰ εἰς -έω, -ῶ (Pernot καὶ ΙΑ, ἐκ τοῦ Χιακοῦ Γλωσσαρίου τοῦ Α. Γ. Πασπάτη, λ. ἀγαλῶ).

3. Πρβλ. Κριαρᾶν, ἐν λ. ἀγαλιάζω.

4. Παραλείπει περιέργως τὸ συγγενοῦς σημασίας ἀγαλιάζω 'καθησυχάζω' (πρβλ. ΙΑ, ἀγαλλιᾶζω), ἐνῶ τὸ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸ κυπρ. γαλιάζω ὡς 'ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν, χαυνοῦμαι', ὅπερ ὀλίγον διαφέρει τοῦ 'ὑπνώττω'.

5. Τύπον ἀνευ ζ παρέχει ὁ Κριαρᾶς (βλ. ἐπομένην σελ., σημ. 1).

χαυνοῦμαι'. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἐτυμολόγησιν τοῦ Pernot νομίζω ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ γραφοῦν οὕτω πῶς : ἀγαλλιᾶω, -ῶ/ἀγαλλῶ, ἀγαλλιᾶζω¹ (ἐκ τοῦ μεταγεν. ἀγαλλιῶ) αἰσθάνομαι ἀπόλαυσιν, εὐχαριστοῦμαι πολὺ → ἡσυχάζω ἀπὸ εὐχαρίστησιν, ναρκοῦμαι ἀπὸ εὐχαρίστησιν, χαυνοῦμαι καὶ γενικώτερον ἡσυχάζω, ἡρεμῶ² → περιμένω, ἀναμένω (ὅστις ἡρεμεῖ δὲν σπεύδει, δὲν εἶναι ἀνυπόμονος) ἀλλὰ καὶ προσέχω (ἢ προσοχῇ χρειάζεται ἀσφαλῶς συγκέντρωσιν καὶ ἡρεμίαν). Ἀναλόγως ἐρμηνεύονται καὶ τὸ ἀγάλι (προστ. ἀγάλλει, κατὰ τὰ εἰς -έω), ἀγάλια (ἀγάλι + -α ἐπιρρηματ.) : *εὐχαρίστως → ἡρέμως → βραδέως, μετὰ προσοχῆς.

« Ἀγάλι /τὸ/ = ὁ χιτῶν καὶ ἡ βελονοειδὴς ἀπόφυσις τῶν δημητριακῶν (σίτου, κριθῆς κ.τ.λ.) ». Ὁ σ. παράγει τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἄκανος ἢ ἐκ τοῦ ἄγανος. Ἡ δευτέρα ἐτυμολογία, καίτοι φαινομενικῶς ὀρθότερα, δὲν φαίνεται πιθανή. Τὸ σπανιώτατον ἄγανος (ἐν ἀποσπ. Σοφοκλέους, βλ. Liddell-Scott-Jones) συνάπτεται πρὸς τὸ ἄγνυμι καὶ σημαίνει 'τεθραυσμένος'³, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ μεταγεν. ὁ ἄκανος (ρίζα ἀκ- : ἀκίς, ἄκανθα) μετεβλήθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ἄγανο⁴ ἢ ἀγάμι < ὑποκορ. ἀκάνιον (πρβλ. ΙΑ καὶ Ἀνδριώ-

1. Ἀναγράφω τοὺς τύπους ὁμοῦ καὶ διὰ διπλοῦ λ λόγῳ τῆς κοινῆς, κατὰ τ' ἀνωτέρω, προελεύσεώς των, ἀσχέτως ἂν ἀμφότεροι δὲν ἔχουν (ἢ δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἔχουν) ὅλας τὰς σημασίας. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Κριαρᾶς παραθέτει τὸν ἐλλείποντα ἐκ τοῦ ΙΑ τύπον ἀγαλλιῶ 'χαίρομαι' εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐνδεχομένης χρησιμοποίησεως καὶ τοῦ ἀγαλλιᾶζω ὡς 'περιμένω' ἢ 'προσέχω' εἰς τινα περιοχὴν τῆς χώρας μας.

2. Διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς σημασίας βλ. π.χ. ἀγάλλιασε ἡ ψυχὴ του = ἡ εὐχαριστήθη καὶ ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως ἡσυχασε, ἡρέμησε, «μπήκε στὴ θέσι της» ἢ αἰσθάνομαι μιὰ ἀγαλλίασι! (ὅχι μόνον εὐχαρίστησιν ἀλλὰ καὶ ἡρεμίαν). Δὲν δύναμαι, ἐπομένως, νὰ δεχθῶ τὴν ἀποψιν τοῦ Κριαρᾶ (ἐν λ. ἀγαλιᾶζω) ὅτι κακῶς φέρεται εἰς τὸ ΙΑ τὸ ἀγαλιᾶζω 'καθησυχάζω' ὑπὸ τὸ ἀγαλιᾶζω 'χαίρομαι'. Θεωρῶ ὁμῶς ὅτι ὀρθότερον παράγει, ὡς καὶ ὁ Ἀνδριώτης, τὸ ἀγαλλιᾶζω ἐκ τοῦ ἀορ. ἀγαλλίασα τοῦ ἀγαλλιῶ ἢ ὁ Pernot — διὰ τὴν ἀκρίβειαν τὸ κυпр. γαλιᾶζω — ἐκ τοῦ ἀγάλια (τὸ ὁποῖον ἀνάγει, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὸ ἀγαλλιῶ).

3. Ὁ Γ. Πάγκαλος (Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης, 2, σ. 61) θεωρεῖ δυνατὴν τὴν προέλευσιν τοῦ ἄγανος ἐκ τοῦ ἀρχ. ἄγανος κατ' οὐσιαστικοποίησιν τοῦ οὐδ. ἄγανον μετὰ τὴν παράλειψιν ἐπομένου τινὸς οὐσιαστικοῦ. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὔτε ἡ σημασία τοῦ ἐπιθέτου ἐνισχύει πολὺ τοιαύτην ἐτυμολόγησιν οὔτε δηλοῦται ποῖον εἶναι τὸ παραλειφθὲν οὐσιαστικόν, τὸ ἐπίθετον ἄγανος δὲν φαίνεται νὰ εἶχε μακρὰν ζωὴν ἐν τῇ γλώσσῃ, ὥστε νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν.

4. Ἡ τροπὴ τοῦ κ εἰς γ ἐρμηνεύεται κατὰ τὴν γνώμην μου διττῶς. Ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἀποκλείεται παρετυμολογικὴ ἐπίδρασις τοῦ ἐπιθ. ἀγανός ('ἀρχ.) ἡσυχος, ἡρεμος (νῦν) ἀτροφικός, ἰσχνός, λεπτός... (βλ. κατωτέρω λ. ἀγανός), λόγῳ τῆς λεπτότητος τῆς ἀποφύσεως. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ παρατηρούμενον εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἡχηρὸν προστριβὲς ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου ἀήχου κλειστοῦ δύναται τὸ πιθανώτερον νὰ προέρχεται ἐκ φωνητικῆς αἰτίας. Κατὰ τὴν ἀποψίν μου αὐτὴν τὸ κ ἐγίνε κατ' ἀρχὰς γκ, δηλ. (π)g (εἶναι τὸ ἄγανος τοῦ ΙΑ, λ. ἄγανος), ὅπως τὸ κινάρα ἐγίνε ἀγκινάρα, τὸ ἀκάνθιον → ἀγκάθι, τὸ σφήκα → σφήγκα, τὸ μυρμήκιον → μυρμήγκι κλπ. (ὁ Χατζιδάκις, ΜΝΕ, 2, σσ. 55, 502, ὁ Φιλήντας, Γλωσσογνώσις καὶ γλωσσογραφία, 2, σ. 216, κ.ἄ. — πρβλ. Κριαρᾶν, λ. ἀγκινάρα,

την), γενόμενον οὐδέτερον (πρβλ. ὁ βάλσαμος > τὸ βάλσαμο, ὁ σίδηρος > τὸ σίδερο καὶ μάλιστα ὁ χόρτος > τὸ χόρτο).

«*Αγανιά* /ή/ = πρᾶξις ἐπίμεμπτος, ὑπερβολή, ἀπρέπεια». Ἡ λέξις εἶναι ἄγνωστος ὑπ' αὐτὴν τὴν σημασίαν εἰς τὰ λεξικά, ἐσφαλμένως δὲ παράγεται ὑπὸ τοῦ σ. ἐκ τοῦ ἐπιρρ. ἄγαν (προφανῶς παρεσύρθη ἐκ τῆς σημασίας 'ὑπερβολή' τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὸ ἄγανιά) ἢ ἐκ τοῦ ρ. ἄγνυμι. Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως δὲν εἶναι σαφές. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ ἀγανεά¹ τοῦ ΙΑ 'ἡ δι' ἐλιγμῶν κατὰ πόδας καταδίωξις τινος...· καμπὴ ἀνωφεροῦς ὁδοῦ, ἐλικο-

ἀκίδα — ἐρμηνεύουν τὸ γκ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὰ ἀγκύλη, ἀγκιστρώνω, σφίγγω κ.ά., ἐνῶ περὶ ἄλλων, ὅπως π.χ. τὸ ἄγανο, οὐδὲν λέγουν), εἶτα δὲ εἰς ὠρισμένας περιοχὰς καὶ εἰς ὠρισμένας λέξεις ἐτράπη εἰς γ : ἄγανο. Τοιαύτη μεταβολὴ δὲν εἶναι ἄγνωστος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κλειστῶν, ἰδίᾳ ἐν ἀρχῇ : βυτίνια 'δοχεῖον (διὰ βούτυρον κλπ.)' ἥδη παρ' Ἡσυχίῳ βυτίνη < πυτίνη (πρβλ. καὶ ἀρχ. παντεβιπᾶσιν, Ἐβαφροδίτου κ.ά. ἐν Γ. Κουρμούλη, Ἡχηροὶ κλειστοὶ φθόγγοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθηνᾶ 53, 1949, σ. 76). Οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ Φιλήντα (αὐτόθι, 3, σσ. 236 - 237) ἀναφερόμενον ἀγαθός 'ἡ τριγωνικὴ γλυφὴ κατὰ μῆκος τῆς τρόπιδος' (δι' ἄλλας σημασίας βλ. τὸ ΙΑ, λ. ἀγαθός, ἐνῶ ὁ κ. Λάζαρης ἐρμηνεύει τὸ ἀγκαθός, ὡς 'τεμάχιον ἄρτου «καρβελιοῦ» κοπτόμενον ἐλλειψοειδῶς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρειαν') δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παρετυμολογηθῇ πρὸς τὸ ἐπίθ. ἀγαθός, ὡς δέχεται οὗτος τὸ δωδεκανησιακὸν ἀγκαθός (τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος καὶ τὸ ΙΑ ἀναφέρουν), ἐκ τοῦ καθός < κανθός 'γωνία τοῦ ὀφθαλμοῦ' — τὸ ΙΑ ἐρμηνεύει τὸ ἀγκ- κατὰ τὸ ἀγκάθι, ἀλλὰ τὸ ἐκ Σύμης ἀκαθός τοῦ ΙΑ ἐνισχύει τὴν ἀνωτέρω ἀποψίν μου περὶ φωνητικῆς αἰτίας —, ἐτράπη εἰς ἀγαθός καὶ ὄχι ἀπ' εὐθείας τὸ ἀκαθός (πρβλ. καρίδα > γκαρίδα > γαρίδα καὶ Ἀνδριώτην, λήμμα «γ ἀρκτικὸ στή θέση κ»). Αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου, ἀτελῶς, πιστεύω, μέχρι σήμερον ἐξετασθέντος — εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἀθ. Μπουρούρας εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Über den irrationalen Nasal im Griechischen, Glotta 5, 1914, σσ. 170 - 190, παρέχει πλῆθος παραδειγμάτων ἀναλόγων πρὸς τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα, δὲν ἀσχολεῖται ὁμως μὲ τὴν ἐρμηνείαν τῆς τροπῆς τῶν κλειστῶν εἰς διαρκῆ — πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἡ τάσις χαλαρώσεως τῆς ἀρθρώσεως τῶν κλειστῶν συμφώνων, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα (βλ. M. Lejeune, Traité de phonétique grecque², σσ. 45 - 52· πρβλ. Γ. Κουρμούλη, Ἡχηροὶ κλειστοὶ φθόγγοι..., σ. 80) : τὰ ἄηχα κλειστὰ εἶναι ἰσχυρότερα ἀρθρωτικῶς πάντων τῶν συμφώνων, ὀλιγώτερον δὲ τὰ ἡχηρά καὶ ἔτι ὀλιγώτερον τὰ ἡχηρά προστριβῇ. Οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ λειτουργίας τοῦ γνωστοῦ νόμου τῆς ἡσσοнос προσπαθείας : ἄηχον κλειστὸν τρέπεται εὐκόλως εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἡχηρὸν πρὸ φωνήεντος ἢ μεταξὺ φωνηέντων, ἐπειδὴ τὰ φωνήεντα εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν ἡχηροὶ φθόγγοι, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ ἡχηρὸν τοῦτο κλειστὸν γίνε-ται «φωνηεντικώτερον», ἐὰν σχηματισθῇ δι' ἀτελοῦς φραγμοῦ, δηλ. ἐὰν τραπῇ εἰς προστριβές.

1. Ἀγνώστου ἐτύμου κατὰ τὸ ΙΑ. Ὁ Δ. Γεωργακάς (Ἀθηνᾶ, 46, 1935, σσ. 102 - 108) ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ὑπὸ τὴν πρώτην μὲν σημασίαν ἐκ τοῦ ἀλεπογανιά, τὸ ὅποιον ἀνάγει εἰς τὸ ἀλεποπαγανιά καὶ ὄχι εἰς τὸ ἀλεπο- (ἀ)γανιά, ὑπὸ τὴν δευτέραν δὲ ἐκ τοῦ ἀναγωνία < ἀνά + γωνία, ἐνῶ ὁ Βαγγ. Σκουβαράς (Τὰ δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, σειρά πρώτη, σσ. 9 - 10) ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται ἡ ρουμ. λέξις goană 'ἐκδίωξις, κυνήγημα', ἣτις ἐγίνε γανιά (κατὰ τὸ παγανιά) → ἀγανιά διὰ τοῦ προθετικοῦ ἀ.

ειδῆς ὁδός...», μέ μεταβολήν τῆς ἀρχικῆς σημασίας (καταδίωξις→ἀπρεπῆς ἐνέργεια). Πιθανώτερον ὅμως θεωρῶ νὰ ἐτυμολογηθῇ ἐκ τοῦ γανιά 'μελανὴ κηλὶς, αἰθάλη, μουντζούρα', μέ ᾱ-προθετικόν¹ καὶ μεταφορικὴν σημασίαν (πρβλ. τὸ ΙΑ, λ. γάνα 'αἰσχύνη, καταισχύνη· ἄνθρωπος πρόστυχος, ἄξιος πομπεύσεως', γανιά (Ι) 'αἶσχος, ὄνειδος' καὶ γανώνω (ΙΙ) 'προσβάλλω ἠθικῶς'), χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ περίπτωσις συμφυρμοῦ ἐκ τοῦ ἄβανιά + γανιά, διότι, ὅπως τοῦλάχιστον ἐρμηνεύει ὁ σ. τὸ ἄγανιά, δὲν βλέπω νὰ ὑφίσταται ἀξιόλογος διαφορὰ σημασίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄβανιά. Ἴσως μάλιστα νὰ χρησιμοποιῆται εἰς ὠρισμένας περιοχὰς τῆς Λευκάδος ἀντὶ τοῦ ἄβανιά².

«Ἄγανός, -ῆ -ὸ = τραχύς³, ἀραιὸς εἰς τὴν ὕφανσιν, ὕφασμα ἢ πλεκτὸν ἀμφιβόλου τέχνης καὶ στερεότητος»⁴. Ἀνεπιτυχῶς παράγει τὴν λ. ὁ σ. ἐκ τοῦ ἄκανος ἢ ἐκ τοῦ ἄγνυμι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀναγάγῃ εἰς τὸ ἀρχ. ἄγανός 'ἥσυχος, ἥρεμος' τὸ ὁποῖον σήμερον σημαίνει καὶ 'ἄτονος, χαλαρὸς→ἀτροφικός, ἰσχνὸς→ἀραιός, διαφανής...' (βλ. τὸ ΙΑ). Ὁ Φιλῆντας (Γλωσσογνῶσις καὶ γλωσσογραφία, 3, σ. 238) πιστεύει ὅτι ὑπὸ τὴν σημασίαν 'ἀραιός, διαφανής' διασφύζεται τὸ κυρίως ὁμηρικὸν ἐπίθ. ἑανός, τὸ ὁποῖον δι' ἀναπτύξεως γ καὶ δι' ἀφομοιώσεως κατέληξεν εἰς τὸ νῦν ἄγανός. Ἐν τούτοις ὅχι μόνον εἶναι λίαν ἀπίθανον νὰ εἰσῆλθεν ἡ λέξις εἰς τὴν δημῶδη γλῶσσαν ἀλλὰ καὶ τὸ νόημα καὶ ἡ ἐτυμολογία της εἶναι κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων εἰδικῶν σκοτεινά⁵. Θεωρῶ ἐπομένως παρακεκινδυνευμένον νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ἀρχ. ἑανός διὰ τοῦ νεοελλ. ἄγανός καὶ νὰ παραχθῇ τὸ δεύτερον ἐκ τοῦ πρώτου.

«Ἄγαντάρω = ἐντείνω τὰς δυνάμεις νὰ πλησιάσω ἢ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τινος πράγματος⁶ (ναυτικὸς ὅρος)». Ὁρθὴ ἢ ἐκ τοῦ ἰταλ. agguantare «ἀρπάζω, συλλαμβάνω» ἐτυμολόγησις. Τὸ ΙΑ παρέχει ὡς πρώτην σημασίαν ἀνάλογον τοῦ ἰταλικοῦ («δράττομαι, συλλαμβάνω, κρατῶ»), δὲν σημειοῖ

1. Μὲ ᾱ στερητικὸν σημαίνει τὴν κατάστασιν τοῦ μὴ γανωμένου σκεύους.

2. Ὁ σ. οὐδαμοῦ ἀναφέρει εἰς ποίας περιοχὰς τῆς Λευκάδος συνηθίζεται ἐκάστη τῶν ἀναγεγραμμένων λέξεων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἰδίωμα εὐρυτέρας τινὸς περιοχῆς ποικίλλει συνήθως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χωρίου εἰς τὸ ἄλλο. Ἰδίως διαφέρει ἡ γλῶσσα τῶν (κωμο)πόλεων τῆς τῶν χωρίων.

3. Ἡ ἐρμηνεία «τραχύς» δὲν εἶναι ἀσφαλῶς κατάλληλος.

4. Γραπτέον : «(ἐπὶ ὕφασματος...)» ἢ «(ὕφασμα...)».

5. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ λεξικὸν τῶν Liddell - Scott - Jones καὶ τὸ Λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἰω. Σταματάκου συνάπτουν τὸ ἐπίθετον πρὸς τὸ οὐσ. ἑανός 'λεπτὸν, ἐπίσημον ἔνδυμα', τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκ τοῦ ἑγνυμι. Τὰ ἐτυμολογικὰ ὅμως λεξικά τοῦ J. W. Hofmann, τοῦ E. Boisacq καὶ τοῦ H. Frisk θεωροῦν σκοτεινὴν τὴν προέλευσιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐπιθέτου.

6. Ἡ βραχυλογικὴ αὕτὴ διατύπωσις καὶ ἄλλαι ἀνάλογοι ἔχουν πολιτογραφηθῇ πλέον εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν.

ὅμως τὴν ἑτέραν τῶν ὑπὸ τοῦ σ. ἀναγεγραμμένων «ἐντείνω τὰς δυνάμεις νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τινος πράγματος».

«*Ἀγάρα* /ῆ/ = ὑπεκφυγή, ἀνειλικρίνεια, ἐξαπάτησις». Ὑπ' αὐτὴν τὴν σημασίαν ἡ λέξις δὲν συναντᾶται εἰς τὰ λεξικά. Ὁ σ. τὴν παράγει ὅλως ἀπιθάνως ἐκ τοῦ ἰταλ. διαλ. acciare, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθέν λεξικὸν τῶν Battisti - Alessio σημαίνει 'κόπτω εἰς μικρὰ τεμάχια'. Τὸ *ἀγάρα* τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς τὸ τοῦ ΙΑ κ.ἄ. = 'ἔρις, φιλονικία', ἐκ τοῦ ἰταλ. gara¹ 'διένεξις' συναγωνισμός, ἀνταγωνισμός² ἢ μᾶλλον ἐκ τῶν a gara 'ἐναμίλλως' (τὸ ΙΑ ἤττον ὀρθῶς γράφει ἐν μιᾷ λέξει, ἄνευ δὲ παραθέσεως τῆς σημασίας), fare a gara³ 'συναγωνίζομαι, ἀνταγωνίζομαι'. Ἡ σημασία 'ὑπεκφυγή, ἐξαπάτησις', τὴν ὁποίαν παρέχει ὁ σ. — ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι ἐρμηνεύει ὀρθῶς —, φαίνεται νὰ προέρχεται ἐκ τῆς φράσεως a gara, διότι οἱ συναγωνιζόμενοι καὶ οἱ ἀνταγωνιζόμενοι προσπαθοῦν πολ- λάκις νὰ ἐξαπατήσουν ἀλλήλους.

Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐξετασθῇ περισσότερο τὸ λεξιλόγιον τοῦ κ. Λάζαρη. Ἐδείχθη πάντως δι' ἐπαρκoῦς, ὡς πιστεύω, ἀριθμοῦ παραδειγμάτων ὅτι, παρ' ὅλην τὴν φιλότιμον καὶ κοπιώδη ἀσφαλῶς προσπάθειαν τὴν ὁποίαν κατέβαλε, δὲν ἠδυνήθη εἰς πολλάς περιπτώσεις νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ὀρθὴν ἐτυμολόγησιν. Ἐν τούτοις ἀνευρίσκει κανεὶς εἰς τὸ βιβλίον του καὶ ἀρκετὰς ὀρθὰς ἢ πιθανὰς ἐτυμολογίας. Τοῦτο συμβαίνει μάλιστα ὅχι μόνον προκειμένου περὶ λέξεων εὐκόλου ἐτυμολογήσεως, ὡς αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι *ἀβαντσάρω*, *ἀβιζάρω*, *ἀγαντάρω*, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας δυσκολωτέρας περιπτώσεις. Παράγει λ.χ. τὸ «*Ἀγνὰ* /τὰ/ ὅλα τὰ τρωγόμενα θαλασσινὰ μαλάκια...» ἐκ τοῦ ἐπιθ. *ἀγανός*⁴ περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, τὸ *βίντσ(ι)* ἐκ τοῦ ἀγγλ. winch, τὸ *τοπάζω* ἐκ τοῦ ὑποτάσσω (βλ. ἄνωτ., σ. 329, σημ. 2) κλπ. Ἀφ' ἑτέρου νομίζω ὅτι ἔγινεν ἀντιληπτὴ ἡ χρησιμότης τοῦ λεξιλογίου λόγῳ τῆς ἀναγραφῆς σημασιῶν μὴ καταχωρισμένων

1. Κατὰ τοὺς Battisti - Alessio πιθανῶς ἐκ τοῦ ἀραβ. ḡāra 'ἐπιδρομὴ πρὸς τιμωρίαν'. Ὁ περιορισμὸς πιθανῶς ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν διαφορὰν σημασίας μεταξὺ τοῦ ḡāra (ἀκριβέστερον ḡāratun) καὶ τοῦ gara. Σημασίαν 'ἐξαπάτησις' δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ ἡ ἀραβ. λέξις.

2. Ὁ Κ. Χατζηιωάννου (Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρᾳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων, σ. 63) παράγει τὰ κυπρ. *ἀγγάρα* (sic), *γκάρρα*, τὰ ὁποῖα ἐρμηνεύει 'πόλεμος', ἐκ τοῦ προβηγκ. guerra, ἐνῶ ταῦτα προέρχονται προφανῶς ἐκ τοῦ ἰταλ. a gara, ὡς ὀρθῶς ἐτυμολογεῖ τὸ *ἀγκάρα* ὁ Κριαρᾶς (ἐνθ' ἄνωτ.).

3. Βεβαίως τὸ α τοῦ *ἀγάρα* δύναται νὰ εἶναι ἐλληνικῆς προελεύσεως, δηλαδὴ προθετικόν.

4. Ἀτυχῶς δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτὴν τὴν ἐτυμολογίαν ἀλλὰ συνδέει τὸ *ἀγνὰ* καὶ πρὸς ἀνύπαρκτον, ἐξ ὧν δύναται νὰ γνωρίζω, ἰταλ. anguinaria. Τοῦτο, καὶ ἂν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ἦτο βεβαίως ἡ ἀρχικὴ λέξις ἐξ ἧς προῆλθε τὸ *ἀγνὰ*. Ὁρθὴ λοιπὸν μόνον ἡ ἐκ τοῦ *ἀγανός* ἐτυμολόγησις (πρβλ. τὸ ΙΑ, λ. *ἀγνός*).

εἰς τὸ ΙΑ ἢ εἰς ἄλλα λεξικά¹ (πρβλ. ἀβεντόρος, ἀγανία, ἀγάρα) καὶ λέξεων ἢ τύπων λέξεων μὴ περιεχομένων εἰς τὸ ΙΑ (πρβλ. ἀβανταγκιόζος, ἀγαλιάσι, «*Αἰτάρω*» (I. aiutare) = βοηθῶ αὐτοπροσώπως εἰς ἐργασίαν» [τὸ ΙΑ ἔχει τύπον ἀγιουτάρω], «*Αμπ(ου)λας* /ό/ (ἐμβολή [ὀρθόν], ἀνα-βλώσκω, 'I. bollire) = ἡ ἀνάβλυσις ὕδατος ἀφθόνου πηγῆς» [τὸ ΙΑ, λ. ἀμπολή, ἀγνοεῖ τὸν τύπον αὐτόν] κλπ.). Ἐπειδὴ δὲ ἡ δημοσίευσις τοῦ ΙΑ δὲν ἔχει προχωρήσει πέρα τοῦ γάργαρος, ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λάζαρη θὰ ληφθῇ ἀσφαλῶς ὡς ὅτι κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἐπομένων λημμάτων, ὅπως ἔχει συμβῇ καὶ μὲ τὰ παλαιότερα μικρότερα λεξιλόγια τοῦ λευκαδικοῦ ιδιώματος τὰ συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰω. Σταματέλου καὶ τοῦ Γ. Μαραγγοῦ. Οἱ τελευταῖοι παρέχουν πολλάκις παραδείγματα χρήσεως, τῶν ἀναγραφομένων λέξεων. Ἐνῶ εἰς τὸ παρὸν λεξιλόγιον τοῦτο γίνεται ὀλιγώτερον συστηματικῶς.

Ὑπολείπεται νὰ λεχθοῦν ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ ιδιώματος τῆς Λευκάδος. Ὡς δεικνύει ἡ μορφή τῶν λέξεων τοῦ ἀνωτέρω λεξιλογίου, τὸ λευκαδικὸν ἰδίωμα, παρὰ τὰς στενὰς σχέσεις του μὲ τὰ ἄλλα ἐπτανησιακὰ ἰδιώματα, πλησιάζει φωνητικῶς πρὸς τὰ βορειοελληνικά, καίτοι τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλοθεν γνωστόν. Οὔτε ὁ Γ. Χατζιδάκις (MNE, I, σσ. 250 - 251, ὅπου, περιέργως, οὐδὲν λέγεται περὶ τῶν ἐπτανησιακῶν ιδιωμάτων) οὔτε ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης² οὔτε ὁ Ἄνθ. Παπαδόπουλος (Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσης) ἀναφέρουν τὴν Λευκάδα μεταξὺ τῶν περιοχῶν ποὺ ἐμφανίζουν βορειοελληνικὸν φωνηεντισμόν, δηλ. ἄτονα φωνήεντα α, ι < ε, ου < ο ἔναντι τῶν ἀτόνων α, ε, ι, ο, ου³ τῶν νοτίων ιδιωμάτων. Ἡ λευκαδική, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς μορφῆς ὑπὸ τὴν ὁποίαν παραθέτει τὰς λέξεις (εἶναι καὶ τοῦτο σημαντικὴ προσφορά του), δὲν παρουσιάζει κώφωσιν τῶν ἀτόνων ε, ο εἰς ι, ου ἀλλὰ συχνὴν ἀποβολὴν τῶν ἀτόνων ι, ου, ὅπως τὰ ἡμιβόρεια ἰδιώματα τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Παπαδόπουλος (αὐτόθι, σ. 12). Οὕτω ὁ κ. Λάζαρης γράφει ἀγερ(ι)κό, «ἀγερ(ι)σά = ἀναχώρησις ἀνεπίστρεπτος», ἀγκομαχ(η)τό, ἀγύρ(ι)γος, «ἀδ(υ)ναστεύω = ἀδυνατίζω,

1. Ἐνίοτε ἡ ἐρμηνεία τοῦ κ. Λάζαρη διαφέρει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ Σταματέλου ἢ ὑπὸ τοῦ Μαραγγοῦ: ἀδράχτι = ἀτρακτος, ξύλινον στέλεχος περιτυλίξεως νήματος (Λάζαρης), ἐργαλεῖον τοῦ ἐλαιοτριβεῖου (Σταματέλος), ἀναχαράζω = ἀναμασσῶ, μηρικόζω (sic) (Λάζαρης), κυρίως ἐπὶ τῶν ὀρνίθων, ὅταν πρώτην φοράν ἐρεθίζωνται (Σταματέλος), ἡ κεροδοσά = τὰ διὰ τὴν κηδεῖαν κηρία (Λάζαρης), τὰ ἐντάφια, συνιστάμενα ἐκ σαβάνου, ὑποδημάτων, κηρίου καὶ λιβάνου (Μαραγγός).

2. Οὗτος ἐπὶ διαλεκτικοῦ χάρτου παρὰ τὴν σελ. 80 τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς του (α' τόμ., Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή) δὲν περιλαμβάνει τὴν Λευκάδα εἰς τὸν τύπον χιρέτσα τῆς ἰσογλώσσου γραμμῆς χιρέτσα (βόρ. ἰδιώμ.)/χαιρέτσα (νότ. ἰδιώμ.), ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς δύο μεγάλας ομάδας τῶν βορείων καὶ νοτίων ιδιωμάτων.

3. Δὲν ἐνδιαφέρει βεβαίως ἐδῶ ἡ ὀρθογραφία τῶν φωνηέντων ἀλλ' ἡ προφορά τῶν

ἀπισχναίνομαι», ἀκ(ον)μπίστρα, ἀνασκ(ον)μπώνω, βίντσ(ι), «γαλλι(ι)κά¹ πάθη = ἀφροδίσια νοσήματα...», «γαλ(ον)φιὰ = δολιοκολακεία², δολιοφροσύνη, ὑπουλότης», «γ(ον)λοφάης = ὁ ἐρεθισμὸς τῶν οὐλῶν, ἡ οὐλίτις», δειλ(ι)νὸ κλπ.

Κατὰ ταῦτα, τὸ ἰδίωμα τῆς Λευκάδος πλησιάζει φωνητικῶς πρὸς τὰ ἡπειρωτικὰ ἰδιώματα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὰ βόρεια ἑλληνικά. Τὸ ζήτημα ἀξίζει ἀσφαλῶς νὰ τύχη περαιτέρω ἐρεύνης, διὰ νὰ διαπιστωθῇ ἐὰν ὅλη ἡ νῆσος γνωρίζει τὸν ἀνωτέρω φωνηεντισμὸν³ ἢ μόνον τὰ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς γειτονικῆς Ἡπείρου κείμενα χωρία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Γ. ΜΑΓΟΥΛΑΣ

1. Οὕτω γραπτέον τὸ ἐν τῷ λεξιλογίῳ ἐσφαλμένον «Γαλ(λ)ικά...».

2. Γραπτέον δολιοκολακία ἐκ τοῦ δολιοκόλαξ (πρβλ. λατρεία - εἰδωλολατρεία).

3. Ὁ Σταματέλος καὶ ὁ Μαραγγὸς ἀναγράφουν τὰς λέξεις μὲ νοτιοελληνικὸν φωνηεντισμὸν. Φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς λογίαν ἐπίδρασιν συνήθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.